

Working Paper 06/2012

Ραντεβού στα Τυφλά:

Η Αγγλική Σχολή συναντά την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Knud Erik Jørgensen

Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο του Aarhus

Μετάφραση: Γεώργιος Ε. Δημητρίου

Ο Knud Erik Jørgensen είναι Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο του Aarhus. Η έρευνά του καλύπτει τις Ευρωπαϊκές Σπουδές και τις Διεθνείς Σχέσεις με έμφαση στη θεωρία και την ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική και ειδικότερα τις στρατηγικές εξωτερικής πολιτικής (διμερείς και πολυμερείς). Είναι πρόεδρος του Standing Group on International Relations του European Consortium for Political Research (ECPR) και πρώην editor του περιοδικού *Cooperation and Conflict*, co-editor της σειράς Palgrave Studies in International Relations και associate editor του περιοδικού *Journal of European Integration*. Οι πρόσφατες δημοσιεύσεις του περιλαμβάνουν τα εξής: *International Relations Theory: A New Introduction* (Palgrave 2010), *The European Union and International Organizations* (London: Routledge, 2008), επιμέλεια *Handbook of European Union Politics* (London: Sage 2007), επιμέλεια σε συνεργασία με τους Mark Pollack και Ben Rosamond. Αυτή τη στιγμή διευθύνει ένα ερευνητικό πρόγραμμα σχετικά με τις επιδόσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε διεθνείς θεσμούς.

Κέντρο Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης (Κ.Ε.ΔΙΑ.)

Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων

Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χιλλ 3-5, Αθήνα 105 58

Τηλ. (+30) 210-3312325-7

Fax. (+30) 210-3313572

- © Knud Erik Jørgensen
- © Γεώργιος Ε. Δημητρίου (μετάφραση)
- © Κέντρο Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης (Κ.Ε.ΔΙΑ.) – Νοέμβριος 2012

ISSN 1792-8834

Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Κ.Ε.ΔΙΑ.: <http://www.kedia.gr>

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του συγγραφέα. Παραπομπές στο παρόν έργο θα πρέπει να γίνονται ως ακολούθως:

Όνομα Συγγραφέα, Τίτλος, ΚΕΔΙΑ Working Paper, Αριθμός/Έτος, [URL].

Εισαγωγή.....	4
1. Κονστρουκτιβισμός, Αγγλική Σχολή και Νεολειτουργισμός.....	7
2. Η Αγγλική Σχολή συναντά άλλη μία Εξήγηση: Νεολειτουργισμός.....	13
3. Δύο Εκδοχές σχετικά με τα πιθανά αποτελέσματα του Ραντεβού στα Τυφλά.....	18
Συμπέρασμα: Ελαφρά Ορχήστρα Εκλεκτικής Μουσικής, Ευρωπαϊκή Σχολή, ή τι τέλος πάντων;.....	26

Ραντεβού στα τυφλά: συνάντηση κοινωνικού χαρακτήρα
μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας οι οποίοι
δεν έχουν γνωριστεί στο παρελθόν

(*The Collins Paperback English Dictionary* 1988: 85)

Εισαγωγή *

Το προς εξήγηση φαινόμενο και όλα τα μέσα που δύνανται να το εξηγήσουν δεν έχουν συναντηθεί ποτέ μέχρι τώρα. Για διάφορους λόγους, πιθανόν ανεξήγητους, διατηρούσαν πάντα μια σχετική απόσταση — στην πραγματικότητα μάλιστα ίσως και να ζούσαν σε δύο διαφορετικούς κόσμους. Με την πάροδο του χρόνου, τα διάφορα μέσα εξήγησης εκδήλωσαν ενδιαφέρον για πολλά και διαφορετικά φαινόμενα, αλλά συχνά ζούσαν πέρα από τον ευρύτερο χωροχρονικό ορίζοντα. Από την πλευρά του, το προς εξήγηση φαινόμενο δέχθηκε εκδηλώσεις ενδιαφέροντος από πολλά δυναμικά μέσα εξήγησης, οι οποίες όμως ήταν συχνά θεωρητικά ανεπαρκείς. Ένας προξενητής, ο Barry Buzan,¹ κανόνισε μια συνάντηση μεταξύ της Αγγλικής Σχολής (του μέσου εξήγησης) και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (του προς εξήγηση φαινομένου). Τι θα συμβεί τελικά;

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζω ότι η συνάντηση της Αγγλικής Σχολής (ΑΣ) με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με όρους ενός ραντεβού στα τυφλά. Είναι αλήθεια ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι εκπρόσωποι της Αγγλικής Σχολής έχουν φλερτάρει με θέματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Έτσι, ο Martin Wight έγραψε για τις Ευρωπαϊκές Σπουδές και, βεβαίως, ο Hedley Bull μελέτησε τη θεωρητική διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού κράτους. Όντως, ο John Vincent έγραψε για την ευρωπαϊκή διπλωματία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ο Robert Jackson εξέφρασε τους συλλογισμούς του για θέματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.² Παρ' όλα αυτά δικαιούται κάποιος να

* Το παρόν άρθρο αποτελεί μετάφραση μιας επικαιροποιημένης εισήγησης που αρχικά παρουσιάστηκε στο ετήσιο συνέδριο του British International Studies Association (BISA) στις 18-20 Δεκεμβρίου 2000 (Πανεπιστήμιο του Bradford) με τίτλο "Blind Dating: The English school Meets European Integration".

¹ Barry Buzan, "The English School: An Underexploited Resource in IR", εις *Review of International Studies*, 27 (2001), σ.σ. 471-88.

² Martin Wight 1964. "European Studies", εις D. Daiches (ed.), *The Idea of New University: An Experiment at Sussex*, (London: Andre Deutsch)· Hedley Bull, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977)· Hedley Bull, "Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms", *Journal of Common Market Studies*, 21, 1-2 (1982), σ.σ. 149-64· John Vincent, "The Response of Europe and the Third World to United States Human Rights Diplomacy", εις D. Newson (ed.), *The Diplomacy of Human Rights* (New York: University Press of

ισχυριστεί ότι οι παρεμβάσεις αυτές ήταν ευκαιριακοί στοχασμοί και όχι εκδήλωση σταθερού και συστηματικού ενδιαφέροντος για τις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει σοβαρό ενδιαφέρον να ερευνηθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση από τη σκοπιά της Αγγλικής Σχολής — η ανάπτυξη της Αγγλικής Σχολής και οι διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είχαν μέχρι τώρα ακολουθήσει μια παράλληλη πορεία δίχως εμφανές σημείο τομής.³

Μια πιθανή συνέπεια που προκύπτει από τον προσανατολισμό της Αγγλικής Σχολής θα μπορούσε να είναι η πρόσκληση για μια αναλυτική στρατηγική αναδιάρθρωσης. Υποβόσκει όμως ο πιθανός κίνδυνος να αποβεί άσκηση παρόμοια με ό,τι συνέβη στη δεκαετία του '70 η οποία χαρακτηρίστηκε από τις πολυάριθμες απόπειρες να «αναβιώσουν» τσιτάτα του Καρλ Μαρξ για θέματα για τα οποία ούτε καν είχε δείξει επαγγελματικό ενδιαφέρον. Η αναζήτηση μιας τέτοιας στρατηγικής θα μπορούσε εύκολα να αποδειχθεί υπερβολικά «ρετρό», δηλαδή απλώς να παρουσιάσει τι έγραψαν τα μέλη της Αγγλικής Σχολής σχετικά με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ήταν μια πολύ ταπεινή συνεισφορά. Στη συνέχεια, πιθανώς θα εξηγούσε την παρούσα κατάσταση, ή θα επιχειρούσε να αναπαραστήσει τον τρόπο με τον οποίο οι εκπρόσωποι της Σχολής θα είχαν χειριστεί αναλυτικά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εάν είχαν ασχοληθεί με δραστηριότητες αυτού του είδους.

Αντί, λοιπόν, να παρελθοντολογήσω, θα διερευνήσω την πιθανότητα ενός ενδεχόμενου αποτελέσματος αυτού του ραντεβού στα τυφλά. Ως επί το πλείστον ο κόσμος δεν συνδέει (ευθέως τουλάχιστον) τα ραντεβού στα τυφλά με την προοπτική του γάμου. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, καταλήγουμε σε αυθαίρετα συμπεράσματα όταν ο Buzan γράφει ότι «ένας γάμος μεταξύ της θεωρίας της ΑΣ [Αγγλικής Σχολής] και της μελέτης της ΕΕ [Ευρωπαϊκής Ένωσης] θα απέφερε καρπούς προς πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις».⁴ Η εκτίμηση του εάν ο γάμος αυτός είναι πιθανόν να αποτελέσει τον καρπό του ραντεβού στα τυφλά αποτελεί ακριβώς το αντικείμενο της ανάλυσής μου. Σύμφωνα με τον γενικότερο στόχο του Buzan να επιτύχει την οικουμενική ερμηνευτική ισχύ της Αγγλικής Σχολής και της λογικής που βρίσκεται πίσω της, το κύριο επιχείρημα της μελέτης είναι ότι, στην πραγματικότητα, η ΑΣ μπορεί να λειτουργήσει ως εξήγηση των διεργασιών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για να υποστηρίξω τη θέση μου, ξεκινώ με την παρατήρηση ότι το ραντεβού στα τυφλά μάλλον δεν θα πραγματοποιηθεί σε ένα ουδέτερο περιβάλλον. Συγκεκριμένα, θα πραγματοποιηθεί σε ένα πλαίσιο αναφοράς όπου η κονστρουκτιβιστική καμπή στις Διεθνείς Σχέσεις και τις Ευρωπαϊκές Σπουδές αποτελεί κρίσιμο συστατικό του όλου περιβάλλοντος.⁵ Το

America, 1986)· R. Jackson 2000, *The Global Covenant. Human Conduct in a World of States*, (Oxford: Oxford University Press).

³ Αν και τα περιοδικά *British Journal on International Relations* και *Review of International Studies* έχουν εκδώσει πολυάριθμες συμβολές τής —ή σχετικά με την— ΑΣ, τα περιοδικά *Journal of Common Market Studies* (JCMS), *Journal of European Public Policy* και *European Union Politics* δεν κάνουν την παραμικρή νύξη για την Αγγλική Σχολή. Μάλιστα, στην περίπτωση του JCMS, επρόκειτο ουσιαστικά για δύο θέματα εντελώς ανεξάρτητα. Παρ' όλο που η Βρετανική Επιτροπή ξεκίνησε τις εργασίες της το 1959 [βλ. Timothy Dunne, *Inventing International Society: A History of the English School*, (Basingstoke: Macmillan, 1998)], το *Journal of Common Market Studies* πρωτοεκδόθηκε το 1962. Παρά τον απαρχαιωμένο του τίτλο, αποτελεί από τότε ένα από τα κορυφαία βρετανικά περιοδικά και δημοσιεύει έρευνες για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

⁴ Buzan, "The English School", σ. 485.

⁵ Για σύντομες περιγραφές της κονστρουκτιβιστικής καμπής, βλ. τους εξής συγγραφείς: Emanuel Adler, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics", *European Journal of International Relations*, 3, 3 (1997), σ.σ. 319-63 και "Constructivism and International Relations", εις Walter Carlsnaes, Thomas Risse & Beth A. Simmons (eds.), *Handbook of International Relations* (London: Sage, 2001), σ.σ. 95-118, John G. Ruggie, *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization* (London: Routledge, 1998), Ted Hopf, "The Promise of

«ένα ενδεχόμενο αποτέλεσμα», που αναφέρθηκε προηγουμένως, δεν είναι απλώς μια εξήγηση της Αγγλικής Σχολής αλλά μια (κονστρουκτιβιστική) πρωτοβάθμια θεωρία της Αγγλικής Σχολής για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Για να κρίνω τα στοιχεία μιας τέτοιας θεωρίας, φέρνω σε επαφή την Αγγλική Σχολή, τον νεολειτουργισμό και τον κονστρουκτιβισμό θεωρώντας ότι οι προσανατολισμοί αυτοί θα μπορούσαν δυνητικά να συγκροτήσουν ένα «χρυσό» τρίγωνο. Έτσι, στο παρελθόν, η Αγγλική Σχολή συγκρίθηκε ή συσχετίστηκε με διάφορους τύπους κονστρουκτιβισμού⁶ και ο νεολειτουργισμός έχει εξεταστεί σε σχέση με τον κονστρουκτιβισμό.⁷ Ισχυρίζομαι, όμως, ότι η σύγκριση της Αγγλικής Σχολής και του νεολειτουργισμού με τον κονστρουκτιβισμό σαν να ήταν «παρεμφερείς οντότητες» πιθανόν να οδηγήσει σε μια παραλλαγή του Τριγώνου των Βερμούδων — με άλλα λόγια, σε μια κατάσταση όπου η έννοια εξανεμίζεται. Για να μετατραπεί σε «χρυσό» τρίγωνο, θα πρέπει να αποτελείται από ανομοιογενείς πόλους: να θεωρηθεί, δηλαδή, ο κονστρουκτιβισμός ως ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάλυσης με καθεστώς ποιοτικά διαφορετικό από ουσιαστικές/πρωτοβάθμιες θεωρίες όπως η Αγγλική Σχολή και ο νεολειτουργισμός. Έχοντας επιχειρηματολογήσει σχετικά με τη χρυσή έκδοση του τριγώνου, στρέφομαι προς μια κατάλληλη σύγκριση των δύο σχολών, της Αγγλικής Σχολής και του νεολειτουργισμού, και εξετάζω τις δυνατότητές τους ως προς την ανάπτυξη πρωτοβάθμιων θεωριών για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Θα προχωρήσω εστιάζοντας στην Αγγλική Σχολή με την ελπίδα ότι οι δυνατότητες αλλά και οι αδυναμίες της Σχολής θα είναι ευκολότερο να επισημανθούν. Η σύγκριση αυτή αποδεικνύει ότι, στην πραγματικότητα, τα κοινά στοιχεία των δύο σχολών είναι περισσότερα από όσα θα προέβλεπε η πρώτη διαίσθηση.

Στη συνέχεια, η σύγκριση χρησιμοποιείται ως βάση για την έρευνα των δυνατοτήτων που διαθέτει η Αγγλική Σχολή ώστε να αποδώσει εννοιολογικές πρώτες ύλες για μια κονστρουκτιβιστική πρωτοβάθμια θεωρία της ΑΣ για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Εάν η προσπάθειά μου είναι επιτυχής, τότε θα έχει δύο ειδών επιπτώσεις. Πρώτον, θα φέρει την ΑΣ σε στενή επαφή με τις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και, δεύτερον, είναι δυνατόν να αποδώσει ορισμένες από τις συστατικές ενότητες μιας νέας θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επιπλέον, αν και πρόκειται για μάλλον ακούσιο αποτέλεσμα της προσπάθειας, μπορεί παρ' όλα αυτά να αλλάξει την ΑΣ, μεταμορφώνοντάς την άρδην. Είναι σαφές ότι ένα τέτοιο αποτέλεσμα θα ενοχλήσει βαθύτατα ομάδες που επιθυμούν να διατηρήσουν την ΑΣ όπως είναι, ήταν, ή θα έπρεπε πάντα να είναι. Μια

Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, 23, 1 (1998), σ.σ. 171-200· Stefano Guzzini, "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, 6, 2 (2000), σ.σ. 147-82.

⁶ Timothy Dunne, "The Social Construction of International Society", *European Journal of International Relations*, 1, 3 (1995), σ.σ. 367-89, Dunne, "Constructivism and International Relations: Marginalised, Mainstream or Middle Position", εις Knud Erik Jørgensen (ed.), *The Aarhus-Norsminde Papers: Constructivism, International Relations and European Studies* (Aarhus: Department of Political Science 1997) και Dunne, "Inventing International Society"· Buzan, "The English School"· Ole Waever, *Does the English School's Via Media Equal the Contemporary Constructivist Middle Ground? Or on the Difference Between Philosophical Scepticism and Sociological Theory*, www.bisa.ac.uk (1999).

⁷ Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, 88, 2 (1994), σ.σ. 384-96· Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen & Antje Wiener, "The Social Construction of Europe", *Journal of European Public Policy*, 6 (1999), σ.σ. 528-44· Jeffrey T. Checkel, "Bridging the Rational Choice/Constructivist Gap? Theorizing Social Interaction in European Institutions", *Arena Working Papers*, (2000)· Ernst B. Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?", εις Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen & Antje Wiener (eds.), *The Social Construction of Europe* (London: Sage, 2001).

παρεμφερής επίπτωση στον νεολειτουργισμό είναι απίθανη, επειδή του έχει αποδοθεί ρόλος καταλύτη — να αντανakλά, δηλαδή, τη διαδικασία εξέτασης θεμελιωδών χαρακτηριστικών της ΑΣ. Όμως, η προσπάθεια αυτή ίσως να επηρεάσει τον κονστρουκτιβισμό, με αποτέλεσμα να απολέσει μερικά από τα πολύπλοκα και εξεζητημένα χαρακτηριστικά του που βρίσκονται πέρα από το επίπεδο μιας πρωτοβάθμιας θεωρίας. Και τα δύο αποτελέσματα φαίνονται αναπόφευκτες συνέπειες της ενσωμάτωσης της ανάπτυξης θεωρίας και της εμπειρικής ανάλυσης στο χαρτοφυλάκιο της ερευνητικής πρακτικής.⁸

1. Κονστρουκτιβισμός, Αγγλική Σχολή και Νεολειτουργισμός

Ουσιαστικά, σκοπός αυτής της ενότητας είναι να προετοιμάσει το έδαφος για τις επόμενες, και σημαντικότερες, ενότητες που πρέπει να ακολουθήσουν. Η ανάγκη μιας τέτοιας αποσαφηνιστικής παρέμβασης δημιουργείται από μερικά εμπόδια και, συγκεκριμένα, από προσπάθειες να συγκριθεί ο κονστρουκτιβισμός με την Αγγλική Σχολή και τον νεολειτουργισμό αντίστοιχα. Ισχυρίζομαι ότι, αν και δεν είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να συγκρίνουμε τον κονστρουκτιβισμό με την Αγγλική Σχολή και τον νεολειτουργισμό, τόσο η Αγγλική Σχολή όσο και ο νεολειτουργισμός είναι σε θέση να αποδώσουν σημαντικές συνιστώσες για τη διαμόρφωση μιας ουσιαστικής/πρωτοβάθμιας θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όμως, στην παρούσα ενότητα εστιάζομαι αποκλειστικά στους άξονες κονστρουκτιβισμός-Αγγλική Σχολή και κονστρουκτιβισμός-νεολειτουργισμός, ενώ επανέρχομαι στο θέμα της σύγκρισης της Αγγλικής Σχολής και του νεολειτουργισμού και στη διαμόρφωση της θεωρίας σε επόμενες ενότητες.

Σχήμα 1. Το Χρυσό Τρίγωνο του κονστρουκτιβισμού, της Αγγλικής Σχολής και του νεολειτουργισμού

Ως προς τον άξονα κονστρουκτιβισμός-Αγγλική Σχολή, αρκετοί συγγραφείς έχουν επισημάνει την παρουσία στοιχείων κονστρουκτιβισμού στη συλλογιστική της ΑΣ. Όπως είναι αναμενόμενο, κάθε συγγραφέας φώτισε διαφορετικές πλευρές των

⁸ Ας σημειωθεί ότι αναφέρομαι σε «εμπειρική» ανάλυση και όχι σε «εμπειροκρατική» επιστημολογία — υπάρχει καιρία διαφορά. Ο Στηβ Σμιθ (1996) προσφέρει έναν εύχρηστο ορισμό της «εμπειροκρατίας»: «η άποψη ότι η μόνη βάση για δικαιολογημένη πεποίθηση είναι αυτή που, ουσιαστικά, στηρίζεται στην παρατήρηση» εις Steve Smith, "Positivism and Beyond", εις Steve Smith, Ken Booth & Marysia Zalewski (eds.), *International Theory: Positivism and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), σ. 19.

σχέσεων μεταξύ κονστρουκτιβισμού και Αγγλικής Σχολής. Έτσι, ο Andrew Hurrell⁹ τόνισε τις ομοιότητες μεταξύ της Αγγλικής Σχολής και ορισμένων ρευμάτων της Θεωρίας των Καθεστώτων, ενώ ο Timothy Dunne¹⁰ ίσως ήταν ο πρώτος που ρητά ισχυρίστηκε ότι η Αγγλική Σχολή έχει κονστρουκτιβιστικό χαρακτήρα — με την έννοια ότι οι θεωρίες της Αγγλικής Σχολής αποτελούν εκφάνσεις κοινωνικού κονστρουκτιβισμού— και ότι η διεθνής κοινωνία αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή. Σε γενικότερους όρους, ο Buzan ισχυρίζεται ότι το *Zeitgeist*, το πνεύμα των καιρών, στις σύγχρονες Διεθνείς Σχέσεις φαίνεται ότι ευνοεί μια προσπάθεια να ανασυνταχθεί η ΑΣ και ότι το κονστρουκτιβιστικό πρόταγμα απηχεί τις έννοιες της Αγγλικής Σχολής περί διεθνούς και παγκόσμιας κοινωνίας.¹¹

Ο Hidemi Suganami¹² έχει υποδείξει πειστικά πώς σημαντικά στοιχεία της σκέψης του Charles Manning είναι εντυπωσιακά παρεμφερή, αν όχι ταυτόσημα, με τα ευρέως θεωρούμενα ως κύρια χαρακτηριστικά του κονστρουκτιβισμού. Ο Andrew Linklater¹³ έχει θεμελιώσει μια σαφή αντιστοιχίση μεταξύ, από τη μια πλευρά, του ρεαλισμού, του ορθολογισμού και του επαναστατισμού και, από την άλλη, του θετικισμού, της ερμηνευτικής και της κριτικής θεωρίας. Αν και περισσότερο σαφής παρά πειστική, παρ' όλα αυτά η διάκριση συνδέεται με αρκετές απόπειρες να χαρτογραφηθεί το πεδίο της ΑΣ (πρβλ. και το σχήμα 2). Όπως υπογραμμίστηκε και προηγουμένως, οι συγγραφείς εμφανίζουν κάποιες διαφοροποιήσεις σχετικά με τις κονστρουκτιβιστικές πλευρές που τονίζουν, φαίνεται όμως ότι συγκλίνουν στην άποψη ότι η παρουσία του κονστρουκτιβισμού στην ΑΣ ευνοεί είτε τον κονστρουκτιβισμό, είτε την Αγγλική Σχολή, ή και τους δύο.

Σχήμα 2. Τρίπτυχα του Πεδίου της ΑΣ (βασισμένα στους Linklater, Buzan και Little¹⁴)

διεθνές σύστημα	διεθνής κοινωνία	παγκόσμια κοινωνία	(Little)
Hobbes	Grotius	Kant	(Cutler)
Ρεαλισμός	Ορθολογισμός	Επαναστατισμός	(Wight)
θετικισμός	ερμηνευτική	κριτική θεωρία	(Linklater)

Αντιθέτως, ο Ole Waever¹⁵ αμφισβητεί αυτήν την προοπτική των «χαρμόσυνων νέων». Το δεδηλωμένο σκεπτικό της εργασίας του Waever¹⁶ είναι να συγκρίνει τον κονστρουκτιβισμό με την ΑΣ, και συγκεκριμένα να υποστηρίξει ότι το τρέχον κύμα

⁹ Andrew Hurrell, "International Society and the Study of Regimes: A Reflective approach", εις Volker Rittberger (ed.), *Regime Theory and International Relations* (Oxford: Oxford University Press, 1993).

¹⁰ Dunne, "The Social Construction": "Constructivism and International Relations" και "Inventing International Society".

¹¹ Buzan, "The English School", σ. 480.

¹² Hidemi Suganami, "C.A.W. Manning and the Study of International Relations", *Review of International Studies*, 27 (2001), σ.σ. 91-107.

¹³ Andrew Linklater, "The problem of Community in international relations", *Alternatives*, XV (1990), σ.σ. 135-53.

¹⁴ Ibid., Buzan, "The English School" και Richard Little, "The English School's Contribution to the Study of International Relations", *European Journal of International Relations*, 6 (2000), σ.σ. 395-422.

¹⁵ Waever, "[Does the English School's Via Media equal the Contemporary Constructivist Middle Ground? – or: on the difference between philosophical scepticism and sociological theory](#)".

¹⁶ Ibid.

των επιχειρημάτων σχετικά με την οικογενειακή ομοιότητα μεταξύ της ΑΣ και του κονστρουκτιβισμού δεν συνιστά απαραίτητα καλά νέα για την εσκεμμένη απόπειρα να προωθηθεί η ΑΣ σε μια πολύ ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά. Για να τεκμηριώσει την άποψή του, ο Waever καταρχάς υποβιβάζει τον κονστρουκτιβισμό σε αυτό που αποκαλείται είτε «(επικρατών, αμερικανικός) κονστρουκτιβισμός» είτε «σύγχρονος κονστρουκτιβιστικός ενδιάμεσος χώρος». Όπως και να έχει, ο κονστρουκτιβισμός περιορίζεται στην εκδοχή του Alexander Wendt.¹⁷ Επίσης η Αγγλική Σχολή υποβαθμίζεται σε μια επιλογή ορισμένων συστατικών της μερών, δηλαδή μια επιλογή από το έργο των Wight και Bull. Στη συνέχεια, ο Waever κάνει ουσιαστικά μια σύγκριση των θέσεων των Wendt, Bull και Wight επί τη βάση έξι διαστάσεων, ενώ παράλληλα, και ας σημειωθεί ιδιαίτερος, εισάγει τους μεταμοντερνιστές και τους μεταδομιστές στο παιχνίδι. Ο Waever συμπεραίνει ότι στις περισσότερες διαστάσεις οι Wendt και Bull/Wight διαφέρουν σημαντικά, ενώ οι Bull και Wight έχουν κοινές θέσεις με τις προτάσεις του Waever, τον μεταδομισμό και, ως ένα βαθμό, τον κλασικό ρεαλισμό.

Ως προς το πώς ο Dunne κατανοεί τις σχέσεις μεταξύ κονστρουκτιβισμού και Αγγλικής Σχολής, σημειώνω μια σημαντική διαφορά μεταξύ των όσων αναφέρει σε έργα του που έχουν εκδοθεί¹⁸ και σε ένα κείμενο εργασίας.¹⁹ Ενώ στο τελευταίο τείνει να κάνει δηλώσεις οικουμενικού χαρακτήρα, όπως π.χ. ότι «η Αγγλική Σχολή είναι κονστρουκτιβιστική», είναι ακριβέστερος στα εκδοθέντα έργα του, υποστηρίζοντας ότι «η διεθνής κοινωνία αποτελεί κοινωνική κατασκευή» και ότι «οι θεωρίες της ΑΣ θα πρέπει να θεωρούνται ως παράδειγμα κοινωνικού κονστρουκτιβισμού». Ουδείς θα διαφωνούσε ίσως με τον Dunne ότι «η διεθνής κοινωνία», υπό οποιαδήποτε δυνατή έννοια της αποδίδει η ΑΣ, συγκροτείται κοινωνικά. Η άποψη αυτή δεν είναι αμφιλεγόμενη, ούτε όμως και ιδιαίτερα κατατοπιστική. Από την άλλη πλευρά, όντως παρουσιάζει προκλήσεις για περαιτέρω ανάλυση, όπως, για παράδειγμα, το να εξηγήσει πώς η διαδικασία συγκρότησης της διεθνούς κοινωνίας έχει εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου σε διάφορα μέρη του κόσμου – πώς η διεθνής κοινωνία έχει επεκταθεί πέρα από τα όρια που είχε κατά την περίοδο της διαμόρφωσής της – και πώς υποκείμενες δομές της διεθνούς κοινωνίας είτε συνυπάρχουν είτε συγκρούονται. Είναι περισσότερο προβληματικό να υποστηρίζεται ότι οι θεωρίες της ΑΣ θα έπρεπε ή μπορεί να θεωρηθούν ως παράδειγμα κοινωνικού κονστρουκτιβισμού – θα επανέλθω στο σημείο αυτό αργότερα. Επιπλέον, το ενδιαφέρον του Buzan για τον άξονα Αγγλικής Σχολής-κονστρουκτιβισμού είναι προβληματικό, αν και για διαφορετικούς λόγους. Πρωταρχικά, φαίνεται ότι το ενδιαφέρον αυτό υποκινείται από ένα είδος στρατηγικού υπολογισμού: σημειώνει ότι το *Zeitgeist*, το πνεύμα των καιρών, είναι θετικό και, επομένως, προτείνει να ακολουθηθεί η τρέχουσα τάση κατά πώς φυσάει ο άνεμος. Εάν οι φορείς της ΑΣ –ο κονστρουκτιβισμός και η κανονιστική στροφή στις Διεθνείς Σχέσεις– ατονήσουν, ίσως η ΑΣ έχει αρκετή ορμή για να συνεχίσει από μόνη της. Όμως, ο Waever μάλλον παρουσιάζει την πλέον προβληματική διερεύνηση του άξονα κονστρουκτιβισμού-Αγγλικής Σχολής.

¹⁷ Βλ. Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations. The Politics of Reality*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2002) για μια πλούσια συγκριτική ανάλυση των κονστρουκτιβιστών που εκπροσωπούν οι Alexander Wendt, Nicholas G. Onuf και Friedrich V. Kratochwil. Βλ. επίσης Hidemi Suganami, "Alexander Wendt and the English School", *Journal of International Relations and Development*, 4 (2001) για μία μάλλον καυστική σύγκριση της Αγγλικής Σχολής και τη κονστρουκτιβιστική θεωρία του Alexander Wendt περί διεθνούς συνεργασίας. Επομένως, ο υποβιβασμός του κονστρουκτιβισμού σε κάποια έκδοσή του είναι εξαιρετικά παραπλανητικός.

¹⁸ Dunne, "The Social Construction" και "Inventing International Society".

¹⁹ Dunne, "Constructivism and International Relations".

Αποδεικνύει άραγε ότι η ΑΣ είναι διαφορετική ή «καλύτερη» από τον κονστρουκτιβισμό; Όχι βέβαια — απλώς εντοπίζει έναν αριθμό διαφορών μεταξύ της κονστρουκτιβιστικής θεώρησης του Wendt και επιλεγμένων (μετα-) θεωρητικών θέσεων των Wight και Bull. Και όμως, κατά γενική ομολογία, οι εκπρόσωποι της ΑΣ χαρακτηρίζονται από αδυναμία, ίσως και σύγχυση, σε ό,τι αφορά τη μετα-θεωρητική αυτοσυνείδηση, γεγονός που πολύ πρόσφατα επεσήμανε και ο Little.²⁰ Θα ήταν πολύ πιο ενδιαφέρον —και με λιγότερο προβλέψιμα ευρήματα— εάν ο Waever είχε συγκρίνει ομοειδείς περιπτώσεις, όπως π.χ. πρωτοβάθμιες θεωρίες της Αγγλικής Σχολής με την πρωτοβάθμια (κοινωνική) θεωρία των διεθνών σχέσεων του Wendt. Όπως ερμηνεύω την εργασία του Waever, η σύγκριση κονστρουκτιβισμού-Αγγλικής Σχολής χρησιμοποιείται ως εργαλείο (ή αποτελεί μια ρητορική κίνηση με αυτόν τον σκοπό) για να προσκληθούν οι μεταμοντερνιστές και μεταδομιστές και να συμμετάσχουν στο σχέδιο παγκοσμιοποίησης της ΑΣ. Πράγματι, εάν ο Waever είχε αντικαταστήσει τον Wendt με προεξάρχοντες κονστρουκτιβιστές όπως ο Friedrich Kratochwil ή ο Nicholas Onuf, το συμπέρασμά του θα ήταν αυτομάτως διαφορετικό (εκ προοιμίου άραγε;). Ίσως ο Waever εκτίμησε ότι ο άξονας κονστρουκτιβισμού-Αγγλικής Σχολής είχε αρκετή προσέλευση για να αποτελέσει κρίσιμη μάζα, οπότε «αντ’ αυτού, ας καλέσουμε μερικούς οπαδούς του ‘φιλοσοφικού σκεπτικισμού’ για παρέα».

Εξετάζοντας τώρα τον άξονα κονστρουκτιβισμού-νεολειτουργισμού, ο Ernst B. Haas²¹ αποσκοπεί στη σύγκριση του νεολειτουργισμού με τρεις διαφορετικές κονστρουκτιβιστικές προσεγγίσεις. Αν και τηρεί αποστάσεις μεταξύ του νεολειτουργισμού αφενός και της ερμηνευτικής παράδοσης (και άλλων ακραίων «ύστερων θέσεων») καθώς και των υποδειγμάτων «αυστηρής» ορθολογικής επιλογής αφετέρου, τονίζει με πάθος ότι ο νεολειτουργισμός ανήκει στην παραλλαγή «ήπιας ορθολογικής επιλογής» του κονστρουκτιβισμού. Τα δρώντα υποκείμενα, επομένως, δεν θεωρείται ότι μεγιστοποιούν ή βελτιστοποιούν την ωφέλεια, όπως ακριβώς οι προτιμήσεις δεν θεωρούνται παγιωμένες. Η εργασία έχει ως κίνητρο μια επιθυμία να «αποδειχθεί η ανάγκη της αποκέντρωσης του κονστρουκτιβισμού για να καταφανούν οι ποικίλοι τρόποι με τους οποίους η λογική θεωρείται ότι διαπνέει τον ορισμό των συμφερόντων που ανήκουν στα δρώντα υποκείμενα». Τονίζει επίσης ότι, με οντολογικούς όρους, ο νεολειτουργισμός και ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός έχουν πολύ περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά από όσα ο Andrew Moravcsik θα ήθελε να παραδεχθεί — δεδομένου του συνεχούς σφυροκοπήματος που κάνει στον νεολειτουργισμό.²² Επιπλέον, όπως και οι Jepperson, Wendt και Katzenstein,²³ ο Haas τονίζει ότι ο νεολειτουργισμός προσυπογράφει τα «κανονικά» και ευρέως αποδεδειγμένα κριτήρια της (κοινωνικής) επιστήμης για επιστημονική έρευνα. Συμπεραίνει ότι, εάν ο νεολειτουργισμός έχει συγγένεια με οποιοδήποτε τύπο κονστρουκτιβισμού, κατά

²⁰ Little, "The English School's contribution".

²¹ Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?".

²² Βλ. Andrew Moravcsik *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (London: UCL Press, 1998). Δεδομένης της εκπεφρασμένης περιφρόνησής του για τη μετα-θεωρία (Moravcsik 1999), πιθανόν να μην αναγνωρίσει ποτέ τέτοιες ομοιότητες μεταξύ νεολειτουργισμού και φιλελεύθερου διακυβερνητισμού. Από την άλλη, το άρθρο του (σε συνεργασία με τον Jeffrey Legro) σχετικά με τα ελαττώματα του ρεαλισμού φαίνεται να υποδηλώνει ότι έχει αναπτύξει ένα ενδιαφέρον για μετα-μελέτες. Jeffrey Legro & Andrew Moravcsik (eds.), *International Security* (2000).

²³ Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt & Peter J. Katzenstein, "Norms, Identity, and Culture in National Security", εις Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* (New York: Columbia University Press, 1996).

κύριο λόγο προσομοιάζει με τον «ήπιο ορθολογικό» κονστρουκτιβισμό, που φαίνεται να εκπροσωπούν, μεταξύ άλλων οι John Ruggie, Emanuel Adler και Peter Haas.

Μία ατυχής και ίσως ακούσια συνέπεια των συγκρίσεων (αλλά και των σκοπών) των Waever και Haas είναι ότι τρία θεμελιώδη ζητήματα δεν έχουν αντιμετωπιστεί ακόμα. Κατ' αρχάς, σε ποιο βαθμό είναι δυνατό να εντοπίσουμε στην Αγγλική Σχολή και το νεολειτουργισμό μια (φιλοσοφική) κατανόηση της οντολογίας των κοινωνικών γεγονότων και των κοινωνικών θεσμών — όπως λόγου χάριν εκπροσωπούνται από τη γενική θεωρία του John Searle;²⁴ Ήταν κοινή πρακτική για τους διανοητές των Διεθνών Σχέσεων που ασχολούνται με τη διερεύνηση των ερευνητικών στρατηγικών του κονστρουκτιβισμού να περιλαμβάνουν τουλάχιστον μια αναφορά στους προεξάρχοντες φιλοσόφους ή κοινωνιολόγους του κονστρουκτιβισμού (π.χ. Stephen Toulmin, Peter Berger καθώς και Thomas Luckman, John Searle κ.λπ.) — μερικές φορές μάλιστα και μια εκτενέστερη περιγραφή της κονστρουκτιβιστικής τους θεώρησης, που χρησίμευε ως αφετηρία ή επεξήγηση.²⁵ Όχι και τόσο, όμως, στην περίπτωση των Weaver και Haas όπου η φιλοσοφική διάσταση του κονστρουκτιβισμού αγνοείται σχεδόν πλήρως, οδηγώντας δυστυχώς σε μια αναπαραγωγή της τρέχουσας σύγχυσης σε έννοιες όπως «κονστρουκτιβισμός Διεθνών Σχέσεων» — αντί να συνεισφέρουν στο αμφιλεγόμενο πεδίο του κονστρουκτιβισμού στις Διεθνείς Σχέσεις.²⁶ Ο Waever μάλιστα παραδέχεται αυτόν τον κίνδυνο, αλλά παρ' όλα αυτά προχωρεί στη σύγκριση της ΑΣ με αυτό που κατά τη γνώμη του «θεωρείται ως κονστρουκτιβισμός», δηλαδή «ο Wendt και οι εφαρμοστές της θεωρίας του».²⁷

Δεύτερον, πώς ακριβώς οι κοινωνικές οντολογίες, τις οποίες οι θεωρητικοί φέρνουν στο προσκήνιο, έχουν αντίκτυπο στην Αγγλική Σχολή και τον νεολειτουργισμό ως πρωτοβάθμιες (προ-)θεωρίες; — πρβλ. την εύστοχη διατύπωση των Alexander Wendt και Raymond Duvall: «αν και οι κοινωνικές οντολογίες δεν υπαγορεύουν ευθέως το περιεχόμενο των ουσιαστικών θεωριών, έχουν όμως εννοιολογικές και μεθοδολογικές συνέπειες για τον τρόπο με τον οποίο οι θεωρητικοί προσεγγίζουν τα φαινόμενα τα οποία επιδιώκουν να εξηγήσουν και, επομένως, για την ανάπτυξη των

²⁴ John R. Searle, *The Construction of Social Reality* (New York: The Free Press, 1995). Βλ. επίσης Nick Fotion, *John Searle* (Teddington: Acumen, 2000).

²⁵ Ο Ernest Haas είχε σημειώσει στο παρελθόν ότι η απόπειρά του στον κονστρουκτιβισμό διαπνέεται από τον Toulmin, βλ. Ernst B. Haas & Peter Haas, "Learning to Learn: Improving International Governance", *Global Governance*, 1:3 (1995), σ.σ. 259-80. Αργότερα, στο έργο του "Does Constructivism subsume Neofunctionalism?" εξηγεί ότι από πλευράς επιστημολογίας, κατά την άποψή του, ο αμερικανικός πραγματισμός παρέχει μια επαρκή πλατφόρμα. Αν και πρόκειται για ευρεία πλατφόρμα, δεν θα περιελάμβανε πιθανώς και έναν ριζοσπαστικό πραγματιστή όπως ο Richard Rorty;

²⁶ Ειδικά ο Waever ακολουθεί τη γενναία προσέγγιση «ας συγκρίνουμε μήλα και πορτοκάλια» για περισσότερα παραδείγματα βλ. John Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, 19:3 (1995), σ.σ. 5-49, που απορρίπτει ό,τι απεχθάνεται σε ένα τεράστιο σκουπιδοτενεκέ που ονομάζεται κριτική θεωρία Robert Jervis, "Realism in the Study of World Politics", *International Organisation*, 52, 4 (1998), σ.σ. 971-91, που απορρίπτει τον κονστρουκτιβισμό, πιστεύοντας προφανώς ότι ανταγωνίζεται τον ρεαλισμό. Αντιθέτως, οι Stefano Guzzini, "A Reconstruction of Constructivism" Thomas Risse, "Let's Argue! Communicative Action in World Politics", *International Organization*, 54 (2000), σ.σ. 1-40 Friedrich Kratochwil "Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study", εις Karin Fierke & Knud Erik Jørgensen (eds.), *Constructing International Relations: The Next Generation* (New York: M.E. Sharpe, 2001), και James A. Caporaso, Jeffrey T. Checkel & Joseph Jupille, "Integrating Institutions. Theory, Method, and the Study of the European Union", *Arena Working Papers*, 27 (2002), όλοι εμφανίζουν τον κονστρουκτιβισμό «ως μια μεταθεωρητική δέσμευση», για να χρησιμοποιήσω την έκφραση του Kratochwil (2000:101). Συμμερίζομαι την τελευταία αντίληψη και τη θεωρώ περισσότερο πειστική.

²⁷ Waever, "Does the English School's Via Media equal the Contemporary Constructivist Middle Ground? — or: on the difference between philosophical scepticism and sociological theory", υποσημ. 9.

δικών τους θεωριών».²⁸ Με άλλα λόγια, τι εννοιολογικές και μεθοδολογικές συνέπειες δημιουργούνται όταν ο Bull ορίζει τη διεθνή κοινωνία ως ακολούθως: «Κοινωνία κρατών υφίσταται όταν μια ομάδα κρατών, που έχουν επίγνωση ορισμένων κοινών συμφερόντων και αξιών, σχηματίζουν μια κοινωνία με την έννοια ότι θεωρούν τους εαυτούς τους ως δεσμευόμενους από ένα κοινό σύνολο αξιών στις μεταξύ τους σχέσεις, και ότι έχουν πρόσβαση στους μηχανισμούς των κοινών θεσμών».²⁹ Από κονστρουκτιβιστικής πλευράς, οι λέξεις-κλειδιά περιλαμβάνονται στα: «έχουν επίγνωση», «θεωρούν» και «έχουν πρόσβαση», δηλαδή κάτι το οποίο τα κράτη (δρώντα υποκείμενα) είναι ή πράττουν — και εάν «δεν είναι» ή «δεν πράττουν», τότε δεν υφίσταται και η διεθνής κοινότητα. Τα κοινωνικά γεγονότα των οποίων έχουν επίγνωση, και τα οποία θεωρείται ότι είτε δεσμεύουν τα κράτη είτε είναι κοινά μεταξύ τους, περιλαμβάνουν κοινά «συμφέροντα», «αξίες», «σύνολα κανόνων» και «θεσμούς». Κατά τον ίδιο τρόπο, τι συνέπειες δημιουργούνται όταν ο Wight θεωρεί τη διεθνή πολιτική ως «το βασίλειο της ανακύκλησης και της επανάληψης» είναι το πεδίο στο οποίο η πολιτική δράση βρίσκεται τακτικότερα σε κατάσταση ένδειας»³⁰. Ενώ ο Dunne συμμερίζεται την άποψη του Wight σχετικά με τη διεθνή πολιτική ως μιας κατάστασης που χρήζει δικαιολόγησης από το πλαίσιο στο οποίο έχει παρουσιαστεί, ο Little τη θεωρεί ως έκφραση θετικισμού στην Αγγλική Σχολή.³¹ Οπωσδήποτε αυτό εξυπηρετεί τον σκοπό του, μια και πρόκειται για έμφαση στον *πλουραλισμό* της ΑΣ τόσο από πλευράς οντολογίας όσο και από πλευράς μεθοδολογίας (υπό την έννοια της επιστημολογίας). Γενικά, ο στόχος του Little να απορρίψει ποικίλους μονιστές για να επαναπροσδιορίσει την ΑΣ με βάση την εικόνα που εκείνοι προτιμούν μού είναι πολύ συμπαθής, αλλά μου φαίνεται ότι ο Little σταματά εκεί που η υπόθεση είχε αρχίσει να αποκτά πραγματικό ενδιαφέρον. Δυστυχώς, δεν θέτει ερωτήματα όπως το παρακάτω: εάν στην ΑΣ υπάρχουν ρεύματα τόσο κονστρουκτιβισμού όσο και θετικισμού, αποδεικνύεται άραγε ότι οι θεωρητικοί της Αγγλικής Σχολής βρίσκονται απλώς σε σύγχυση ή στερούνται μεθοδολογικής αυτοσυνειδησίας³² ή είναι επιστημολογικά συνεπές σε μια θεωρία —ή μια Σχολή— να χρησιμοποιεί διαφορετικές επιστημολογίες — που ίσως συμβιώνουν σε μια μορφή καταμερισμού εργασίας; Τελικά, για να επιστρέψουμε στον άξονα κονστρουκτιβισμού-νεολειτουργισμού, ποιες συνέπειες θα έχει ο νεολειτουργισμός ως «προ-θεωρία» όταν ο Haas χρησιμοποιεί κοινωνικές οντολογίες όπως «αφοσίωση», «αξίες» και «πολιτική κοινότητα»;

Τρίτον, έχουν πράγματι η Αγγλική Σχολή και ο νεολειτουργισμός τη δυνατότητα να συνεισφέρουν συστατικά μέρη σε μια πρωτοβάθμια κονστρουκτιβιστική θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης; Αποδίδοντας προνομιακή θέση στη διάσταση του «φιλοσοφικού σκεπτικισμού» της ΑΣ, ο Waever αποφεύγει να αντιμετωπίσει το ζήτημα — πιθανόν να το θεωρεί και άσχετο. Ο Haas αποφεύγει το ζήτημα συγκρίνοντας τον κονστρουκτιβισμό με τον νεολειτουργισμό ακολουθώντας μετα-

²⁸ Alexander Wendt & Robert Duvall, "Institutions and International Order", εις Ernst-Otto Czempiel & James N. Rosenau (eds.), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s* (Lexington: Lexington Books, 1989), σ. 55.

²⁹ Hedley Bull, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977).

³⁰ Martin Wight, "Western Values in International Relations", εις Herbert Butterfield & Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics* (London: George Allen & Unwin Ltd., 1966).

³¹ Η άντληση στοιχείων μόνο από την άποψη του Ashley για τον θετικισμό στις διεθνείς σχέσεις δεν είναι ίσως και η σθεναρότερη άμυνα που ο Little μπορεί να αναπτύξει για την υπόθεσή του. Γιατί να μην προσφύγει στην πολύ αναλυτική περιγραφή του Steve Smith ("Positivism and Beyond") — ή στους κλασικούς του θετικισμού, από τον Κύκλο της Βιέννης και ύστερα; Κατά μια έννοια, εδώ ο Little αναπαράγει αυτό που αλλού οικτρίζει, δηλαδή μια περιστασιακή (και ιδεολογικά απαξιωτική) χρήση του όρου «θετικισμός».

³² Little, "The English School's Contribution", σ. 405.

θεωρητικές διαστάσεις, μια σύγκριση που υποδηλώνει με σαφήνεια τα βαθύτερα στρώματα του νεολειτουργισμού και τρεις παραλλαγές του κονστρουκτιβισμού. Όμως, ο Haas δεν προχωρά ένα βήμα παραπάνω, ρωτώντας —για παράδειγμα— πώς αυτή η νεωτερική μετα-θεωρητική διορατικότητα επιτρέπει στους νεολειτουργιστές να αναβαθμίσουν τον νεολειτουργισμό από την κατάσταση της «προ-θεωρίας» σε αυτήν της αυθεντικής πρωτοβάθμιας θεωρίας. Αντιθέτως, αναλογίζεται εάν το μοιρολατρικό συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε στα μέσα του '70 παραμένει επαρκές ή όχι. Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι αξίζει να διερευνηθούν πιθανές απαντήσεις σχετικά με αυτά που η Αγγλική Σχολή και ο νεολειτουργισμός μοιράζονται και με αυτά που είναι σε θέση να προσφέρουν. Για να μελετήσω λεπτομερέστερα τις ερωτήσεις αυτές, προχωρώ σε μια σύγκριση Αγγλικής Σχολής και νεολειτουργισμού.

2. Η Αγγλική Σχολή συναντά άλλη μία Εξήγηση: Νεολειτουργισμός

Η επιλογή σύγκρισης της Αγγλικής Σχολής με τον νεολειτουργισμό προκειμένου να διερευνήσουμε τη συνεισφορά της ΑΣ στην έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μπορεί να φαντάζει ως ανορθόδοξη στρατηγική, υποδεικνύοντας ότι μία εξήγηση είναι απαραίτητη. Η ιδέα, με απλά λόγια, συνίσταται στην εφαρμογή της σύγκρισης ως ενός χρήσιμου οχήματος για να ερευνηθούν οι δυνατότητες της Αγγλικής Σχολής να παράγει νεωτερική διορατικότητα αναφορικά με τις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Κατά πρώτον συγκρίνω τις δύο σχολές σε γενικούς όρους, επισημαίνοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Κατά δεύτερον, συγκρίνω την Αγγλική Σχολή με τον νεολειτουργισμό επί τη βάση επτά, πιο εξειδικευμένων, παραμέτρων.

Το γεγονός ότι και οι δύο σχολές απορρίπτουν τον ρεαλισμό μπορεί να αποτελέσει μια κατάλληλη αφετηρία. Στην περίπτωση της Αγγλικής Σχολής, ορισμένα από τα ιδρυτικά της μέλη προέρχονται από τον ρεαλισμό, με προεξάρχοντα τον Wight.³³ Στην περίπτωση του νεολειτουργισμού, ο Haas εσκεμμένα απέρριψε τον ρεαλισμό —«ο νεολειτουργισμός σχεδιάστηκε ενσυνείδητα για να απορρίψει τις οντολογικές υποθέσεις του ρεαλισμού»³⁴— ενώ άλλοι νεολειτουργιστές μάλλον κοινωνικοποιήθηκαν στην παράδοση του πλουραλιστικού θεωρητισμού. Όμως, αν και οι δύο Σχολές απορρίπτουν τον ρεαλισμό, είναι αξιοσημείωτο ότι οι εκπρόσωποι της Αγγλικής Σχολής υπήρξαν λιγότερο συστηματικοί σε αυτήν την απόρριψη από ό,τι οι νεολειτουργιστές: όντως, ορισμένα μέλη της Αγγλικής Σχολής (π.χ. οι Michael Howard και Herbert Butterfield) εμμένουν στις θέσεις τους, ενώ άλλοι φαίνονται έτοιμοι να προσφύγουν στον ρεαλισμό όποτε είναι αναγκαίο ή χρήσιμο.³⁵ Και όμως, η ΑΣ θεωρείται γενικώς μια Σχολή της μέσης οδού. Αποτελώντας λοιπόν θεωρητικά πλαίσια μέσης οδού, και οι δύο Σχολές απορρίπτουν όχι μόνο τον ρεαλισμό αλλά και τον ιδεαλισμό. Εξοπλισμένος με τη συνήθη διεισδυτική του αίσθηση σκληρής κριτικής, ο Bull επιδόθηκε περιχαρής σε συζητήσεις με βαθυστόχαστους αντιπάλους όπως ο Richard Falk. Ο Haas, από την

³³ Πρβλ. Martin Wight, *Power Politics* (London: Royal Institute of International Affairs, 1946) με το άλλο του έργο, *Systems of States* (Leicester: Leicester University Press, 1977).

³⁴ Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?"

³⁵ Little, "The English School's Contribution". Βλ. επίσης Seán Molloy, "The Realist Logic of International Society", *Cooperation and Conflict*, 38, 2 (2003), σ.σ. 83-99.

πλευρά του, δεν θέλησε να ακολουθήσει τα βήματα ούτε των ιδεαλιστών ούτε των λειτουργιστών, επισημαίνοντας ότι ο νεολειτουργισμός «απορρίπτει την ουτοπική προσέγγιση των ιδεαλιστικών-φιλελεύθερων θεωριών λόγω της εμμονής του ότι τα συμφέροντα των ομάδων καθορίζονται και τυγχάνουν υπεράσπισης ορθολογικά, και επομένως δεν υπόκεινται σε άμεση μεταβολή με απλή πειθώ».³⁶

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι και οι δύο προσεγγίσεις επικεντρώνονται στην Ευρώπη, αν και με διαφορετικούς τρόπους. Στην περίπτωση της ΑΣ, η αφετηρία είναι η (ευρωπαϊκή) διεθνής κοινωνία και τα συνακόλουθα πεδία αναζήτησης περιλαμβάνουν τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν παγκοσμιοποιηθεί, πρβλ. το κλασικό έργο των Hedley Bull και Adam Watson *The Expansion of International Society*.³⁷ Ο νεολειτουργισμός επικεντρώνεται στην Ευρώπη με την έννοια ότι εκείνοι που κατά κύριο λόγο τον πρωτοσχεδίασαν επιχείρησαν να κατανοήσουν τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά μετά ξεκίνησαν την έρευνα για το εάν παρεμφερείς διαδικασίες θα μπορούσαν να προκύψουν και αλλού, όπως φερ' ειπείν στην Ανατολική Αφρική. Τα αποτελέσματα αυτού του εγχειρήματος ήταν αρκετά μετριοτέρα από την ανάλυση της Αγγλικής Σχολής σχετικά με την επέκταση της διεθνούς κοινότητας.³⁸

Τέλος, και οι δύο Σχολές έτυχαν κριτικής αναθεώρησης, δηλαδή επιδόθηκαν σε στοχασμό αυτοαναφοράς. Αρκετοί συγγραφείς προβληματίστηκαν για τις προοπτικές του νεολειτουργισμού.³⁹ Άλλοι τόσοι έχουν προβληματιστεί για τις θεωρητικές υποσχέσεις της Αγγλικής Σχολής (από το περίφημο άρθρο του Roy Jones το 1981, μέχρι το τρέχον ευρύ ενδιαφέρον για τη Σχολή). Επομένως, και οι δύο Σχολές ανακάμπτουν, υπό την έννοια ότι νέες και παλαιότερες γενιές διανοητών τις θεωρούν ακόμα πηγή έμπνευσης και αξίες για περαιτέρω εξέταση.

Ανάμεσα στις θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των δύο Σχολών, η πιο σημαντική ίσως είναι ότι η Αγγλική Σχολή κατά βάση αγνόησε διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αναγνωρίζοντας παράλληλα ότι οι ίδιες ακριβώς διαδικασίες χρησίμευσαν ως ο λόγος ύπαρξης για την ανάπτυξη του νεολειτουργισμού. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι η Αγγλική Σχολή αναπτύχθηκε στους κόλπους των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και παραδόσεων της Βρετανίας (ή μάλλον της Κοινοπολιτείας). Καλώς ή κακώς, η φύση της Αγγλικής Σχολής ήταν πάντα διεπιστημονική — αποσκοπώντας στη συστηματοποίηση της πρακτικής γνώσης. Η πνευματική κληρονομιά παλαιότερων πανεπιστημιακών παραδόσεων όπως η Ιστορία, το Δίκαιο, η Κοινωνιολογία και η Φιλοσοφία (αν και όχι η Οικονομική)

³⁶ Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?".

³⁷ Hedley Bull & Adam Watson (eds.), *The Expansion of International Society* (Oxford: Clarendon Press, 1984).

³⁸ Με δεδομένο το τρέχον ενδιαφέρον για την παγκοσμιοποίηση της ευρωπαϊκής εμπειρίας, δηλαδή για τη θεώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως υποδείγματος για τους παγκόσμιους θεσμούς, ακόμα και το παγκόσμιο πολιτικό καθεστώς θα μπορούσε ίσως να αντλήσει στοιχεία από την ανάμικτη εμπειρία του νεολειτουργισμού και της Αγγλικής Σχολής κατά την ανάλυση της παγκοσμιοποίησης των ευρωπαϊκών υποδειγμάτων. Βλ. Knud Erik Jørgensen και Ben Rosamond, "Europe: Regional Laboratory for a Global Polity", εις Morten Ougaard και Richard Higgott (eds.), *Towards a Global Polity* (London: Routledge, 2001).

³⁹ Μεταξύ άλλων, οι Ernst B. Haas, *The Obsolescence of Regional Integration Theory* (Berkeley: The University of California, 1975), "Turbulent Fields and the Study of Regional Integration", *International Organization*, 30, 2 (1976), σ.σ. 173-212 και "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?", εις Thomas Christiansen, Knud Erik Jørgensen & Antje Wiener (eds.), *The Social Construction of Europe* (London: Sage, 2001)· J. Tranholm-Mikkelsen, "Neofunctionalism. Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC", *Millennium*, 20, 1 (1991), σ.σ. 1-22· Wayne Sandholtz & John Zysman, "Recasting the European Bargain", *World Politics*, 42 (1989), σ.σ. 95-128.

είναι έκδηλη στην Αγγλική Σχολή.⁴⁰ Σε κάποια συγκεκριμένη συγκυρία, οι παραδόσεις αυτές συγχωνεύτηκαν γεννώντας στην Αμερική την κοινωνική (και πολιτική) επιστήμη, συμπεριλαμβανομένων των Διεθνών Σχέσεων.⁴¹ Στη Βρετανία όμως, τι ακριβώς γέννησε αυτή η προσέγγιση; Σίγουρα, μια ιδιαίτερη σχολή σκέψης σχετικά με το «διεθνές» πεδίο, με την επωνυμία Αγγλική Σχολή (καθώς και ανεξάρτητα τμήματα διεθνούς πολιτικής).⁴² Στο βαθμό που η Αγγλική Σχολή έχει μετα-θεωρητικές διαστάσεις, έχει επηρεαστεί περισσότερο από μελέτες όπως αυτή του E.H. Carr *What is History?*⁴³ παρά από τους εμιγκρέδες του Κύκλου της Βιέννης στην Αμερική, όπως οι Rudolph Carnap, Carl Hempel και Ernest Nagel, και από την επίδραση που είχαν στη δημιουργία μιας κοινωνικής και πολιτικής επιστήμης βασισμένης στον θετικισμό.⁴⁴ Κατά τον ίδιο τρόπο, η Αγγλική Σχολή απέρριψε σιωπηρά ή ρητά⁴⁵ την κυρίαρχη αμερικανική συμπεριφορική επανάσταση που εκτόπισε από τις Διεθνείς Σχέσεις τη Φιλοσοφία και την Ιστορία. Σε αντίθεση με την Αγγλική Σχολή, ο Ernest Haas ανέπτυξε τον νεολειτουργισμό στη δυτική ακτή της Αμερικής, εφαρμόζοντας ουσιαστικά μια εγχωρίως καλλιεργηθείσα αμερικανική παράδοση πολιτικής επιστήμης, τον πλουραλισμό, στις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Εν πάση περιπτώσει, η κοινωνική επιστήμη θεωρήθηκε το κατάλληλο πλαίσιο για την ανάπτυξη του νεολειτουργισμού, θεωρητικοποιώντας την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με ιδιαίτερο τρόπο και σίγουρα πολύ διαφορετικό από την πιθανή προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής — εάν βέβαια είχε τεθεί στις ερευνητικές προτεραιότητές της.⁴⁶

Στο υπόλοιπο αυτού του μέρους οι δύο Σχολές θα συγκριθούν επί τη βάσει επτά διαστάσεων σε λιγότερο γενικό επίπεδο. Κατ' αρχάς, είναι εξαιρετικά σημαντικό να σημειωθεί ότι η εξαρτημένη μεταβλητή είναι σημαντικά διαφορετική. Ενώ η Αγγλική Σχολή αποσκοπεί στην εξήγηση της παγκόσμιας δυναμικής, ιδίως μεταξύ κρατών, ο νεολειτουργισμός αποσκοπεί στην εξήγηση των διεργασιών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εστιάζοντας τόσο στα κρατικά όσο και στα μη κρατικά δρώντα υποκείμενα (ομάδες συμφερόντων, πολιτικά κόμματα κ.λπ.). Με άλλα λόγια, ενώ η Αγγλική Σχολή αποτελεί προσέγγιση σχεδιασμένη για την έρευνα φαινομένων στο συστημικό επίπεδο, ο νεολειτουργισμός είναι σχεδιασμένος για να αναλύει και να εξηγεί διεργασίες σε υπο-συστημικό επίπεδο (με δυνητικά

⁴⁰ Παρουσιάζοντας μια προκαταρκτική εκδοχή αυτής της εργασίας, δέχθηκα το εξής ερώτημα: τι άλλο είναι άραγε η Αγγλική Σχολή παρά Ρεαλισμός συν Κοινωνιολογία μείον Οικονομική;

⁴¹ Stanley Hoffmann, "International Relations: An American Social Science", *Daedalus*, 106 (1977), σ.σ. 41-59.

⁴² Οι δύο αυτές παράλληλες γενεαλογίες του επιστημονικού πεδίου εξηγούν πιθανώς τον συνεχή βρετανικό θαυμασμό προς «τη μικρή διαφορά» μεταξύ των διεθνών σχέσεων στη Βρετανία κι την Αμερική — βλ. Steve Smith, *International Relations: British and American Approaches* (Oxford: Blackwell, 1985) και, του ίδιου, "International Theory and European Integration", εις Morten Kelstrup & Mike Williams (eds.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration. Power, Security and Community* (London: Routledge, 2001).

⁴³ Edward Hallett Carr, *What is History?* (London: Penguin, 1948).

⁴⁴ Για την επίδραση πολιτιστικών και θεσμικών παραγόντων στους τρόπους ανάπτυξης θεωριών διεθνών σχέσεων, βλ. Hoffmann, "International Relations". Knud Erik Jørgensen, "Continental IR Theory: The Best Kept Secret", *European Journal of International Relations* 6, 1 (2000), σ.σ. 9-42. Robert M. A. Crawford και Darryl S. L. Jarvis (eds.), *International Relations — Still and American Social Science. Towards Diversity in International Thought* (New York: State University of New York Press, 2001).

⁴⁵ Hedley Bull, "International Theory: The Case for the Classical Approach", *World Politics*, 38 (1966), σ.σ. 361-77.

⁴⁶ Οι διατλαντικές διαφορές είναι φανερές στην ομοφωνία μεταξύ των Αμερικανών διανοητών των διεθνών σχέσεων να εξετάζουν την Αγγλική Σχολή με πολύ κριτική διάθεση. Αν και οι περισσότεροι απλώς αγνοούν τη Σχολή, είναι εντυπωσιακό ότι ακόμα και διανοητές φίλα διακείμενοι στη συλλογιστική της ΑΣ αισθάνονται την ανάγκη να εκφράσουν επικυλίξεις. Βλ. Robert O. Keohane, *International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory* (Boulder, San Francisco and London: Westview Press, 1989); Martha Finnemore, *National Interests in International Society* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996); Wendt, "Collective Identity Formation"; Alexander Wendt, *Social Theory of International Relations* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); Audie Klotz, "Can We Speak a Common Constructivist Language?", εις Karin Fierke & Knud Erik Jørgensen (eds.), *Constructing International Relations: The Next Generation* (New York: M.E. Sharpe, 2001).

συστημικά αποτελέσματα).⁴⁷ Φυσικά, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου μια τέτοια κρίσιμη διαφορά — μάλιστα, μπορεί να αποβεί αρκετά χρήσιμη στο επόμενο μέρος της μελέτης, όπου θα διερευνήσουμε μια κονστρουκτιβιστική πρωτοβάθμια θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όμως, μπορούμε να φανταστούμε δύο Σχολές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικές εξαρτημένες μεταβλητές αλλά, κατά τα λοιπά, διαθέτουν κοινά ως επί το πλείστον χαρακτηριστικά.

Η θεμελιώδης έννοια, η διεθνής κοινωνία, —συνοδευόμενη από ένα έντονο ενδιαφέρον για την ιστορία της διεθνούς κοινωνίας— επιτρέπει στην Αγγλική Σχολή να προσφέρει τη διεισδυτικότερη ίσως κριτική ματιά στο ευρωπαϊκό σύστημα κρατών που υπάρχει σήμερα, συμπεριλαμβανομένων της ιστορίας της και της προοπτικής της «απόσχισης» της διεθνούς κοινωνίας από το ευρωπαϊκό σύστημα κρατών. Αυτή η κριτική ματιά όμως, δεν έχει εφαρμοστεί στην έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης —η οποία έχει παραμεληθεί ή έχει εκληφθεί ως ανύπαρκτη— σχεδόν όπως ο ρεαλισμός έχει ορίσει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως ανύπαρκτη. Είναι σαφές ότι ο νεολειτουργισμός εστιάζει πρωτίστως στις διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και, επομένως, δεν επιδεικνύει τέτοια αμέλεια. Στην περίπτωση του νεολειτουργισμού η αμέλεια είναι πολύ διαφορετική και συνίσταται στο ότι δεν αποδίδει την παραμικρή προσοχή στην ιστορία της ευρωπαϊκής διεθνούς κοινωνίας. Με άλλα λόγια, είναι προφανές ότι οι νεολειτουργιστές δεν λαμβάνουν υπ' όψιν σε καμία περίπτωση το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή διεθνής κοινωνία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως, υπό όρους, εφελτήριο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και, στη συνέχεια, αναπαραγωγή της ευρωπαϊκής διεθνούς κοινωνίας —αν και με μια ποιοτικά νέα μορφή— και σε υποσυστημικό επίπεδο.

Τα διεθνή φαινόμενα όπως ο πόλεμος και η ισορροπία ισχύος διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην οντολογία της Αγγλικής Σχολής,⁴⁸ η οποία έτσι έχει κοινό λεξιλόγιο με τον ρεαλισμό. Αντιθέτως, ο Haas⁴⁹ έχει απορρίψει τη χρησιμότητα της ιδέας της ισορροπίας ισχύος και ουδέποτε ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την διάσταση «ευταξίας» του πολέμου. Μάλιστα, κατά την αυθεντική σύλληψη του νεολειτουργισμού απέκλεισε πλήρως διεθνείς ή παγκόσμιους παράγοντες από τον κατάλογο των ανεξάρτητων μεταβλητών, γεγονός για το οποίο δέχεται κριτική από τότε.⁵⁰

Ενώ η Αγγλική Σχολή είναι κυρίως κρατοκεντρική, ο νεολειτουργισμός είναι πλουραλιστικός με τη θεωρητική έννοια, δηλαδή εστιάζει σε ομάδες συμφερόντων, πολιτικά κόμματα, εθνικές κυβερνήσεις και περιφερειακούς θεσμούς. Έτσι, ο νεολειτουργισμός «αποσυμπιέζει» το «κράτος» σε βαθμό που δεν έχει επιχειρηθεί ποτέ στην Αγγλική Σχολή, και που σίγουρα δεν έχει επιτευχθεί, οδηγώντας σε δύο σημαντικά διαφορετικές αντιλήψεις των πρωταγωνιστών. Όταν η Αγγλική Σχολή επεκτείνει την εμβέλειά της και υπερβαίνει τον κρατοκεντρισμό της, καταλήγει στους

⁴⁷ Ο διανοητικός φάρος της Αγγλικής Σχολής, ο Martin Wight, δίνει τέτοια οικουμενική διάσταση στην τοποθέτησή του που γράφει τα εξής: «Πρακτικά προβλήματα της διεθνούς πολιτικής περιγράφονται συχνά υπό το πρίσμα της οικοδόμησης ενός μεγαλύτερου και αρτιότερου κράτους — μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης [επί παραδείγματι] χωρίς να διαβλέπει ότι ένα τέτοιο επίτευγμα θα άφηνε τα προβλήματα της διακρατικής πολιτικής εκεί ακριβώς που βρίσκονται», βλ. Wight, "Western Values in International Relations". Και ναι και όχι. Το διεθνές σύστημα (ή κοινωνία) πιθανόν θα παραμείνει μια αναρχική κοινωνία, αλλά η διακρατική πολιτική στην Ευρώπη δεν φαίνεται διόλου να είναι αυτό που πάντα υπήρξε — εκτός ίσως από το ότι διαβλέπουμε μια μη στρατιωτική ισχύ σε έναν απολίτιστο κόσμο;

⁴⁸ Π.χ. Bull, "The Anarchical Society".

⁴⁹ Ernst B. Haas, "The Concept of Balance of Power", *World Politics* (1953).

⁵⁰ Stanley Hoffmann, "Obstinate or Obsolete" (1966), και Tranholm-Mikkelsen, "Neo-functionalism. Obstinate or Obsolete".

διεθνείς θεσμούς — ακόμα και «θεμελιώδεις» κοινωνιολογικούς θεσμούς όπως οι μεγάλες δυνάμεις, ο πόλεμος, η ισορροπία ισχύος, το διεθνές δίκαιο και η διπλωματία. Με άλλα λόγια, η Αγγλική Σχολή καταλήγει σε διεθνείς θεσμούς αλλά όχι σε διεθνείς οργανισμούς (οι οποίοι θα αποτελούσαν τον προορισμό του νεολειτουργισμού εάν είχε «επεκταθεί» — δηλαδή παγκοσμιοποιηθεί).

Η προηγούμενη διαφορά έχει αντίκτυπο στη θέση των δύο Σχολών σχετικά με το πρόβλημα της σχέσης δομής-δρώντος. Είναι εντυπωσιακό ότι ο Haas⁵¹ στο έργο του για τη μαθησιακή ικανότητα των θεσμών απορρίπτει χωρίς περιστροφές τη δομική εξήγηση και, όσο για τον νεολειτουργισμό, δηλώνει ότι «ο δικός μου νεολειτουργισμός δεν έχει την παραμικρή σχέση με δομές».⁵² Έτσι, μια βεμπεριανή θεωρία περί δράσης φαίνεται ότι συνιστά ένα ιδιαίτερα ενεργό στοιχείο για τη συγκρότηση του νεολειτουργισμού, ή —για να είμαστε ειλικρινείς— και κάτι παραπάνω. Πρόκειται για γενικώς αποδεκτό συστατικό — με τον ίδιο τρόπο που, ειρωνικά θα λέγαμε, είναι και κατά την αντίληψη του Hoffmann περί ευρωπαϊκής δυναμικής, αν και με διαφορετικά συμπεράσματα. Η Αγγλική Σχολή είναι πολύ διαφορετική. Αν και περιέχει μια ισχυρή δόση του προαναφερθέντος κρατοκεντρισμού, η Αγγλική Σχολή εστιάζει επίσης την προσοχή της στον αντίκτυπο των θεμελιωδών διεθνών (κοινωνιολογικών) θεσμών.⁵³ Επιπλέον, η «διεθνής κοινωνία» είναι στην ουσία μια δομική/κοινωνική αντίληψη. Η συχνά προταθείσα λύση ή «συμβιβασμός» —η θεωρία της δομοποίησης— υπερβαίνει τα όρια του νεολειτουργισμού αλλά φαίνεται πολύ συμβατή με τις απόπειρες της Αγγλικής Σχολής να διαπλεύσει —με τη λογική της μέσης οδού— τα χωρικά ύδατα των δρώντων υποκειμένων και των δομών.⁵⁴ Όπως επεσήμανε ο Buzan⁵⁵, «τα κράτη ζουν σε μια διεθνή κοινωνία την οποία διαμορφώνουν και από την οποία διαμορφώνονται με τη σειρά τους» (η έμφαση δική μου), δηλαδή σαν μια αμοιβαία θεωρία καταστατικής δομοποίησης. Ομοίως, η έννοια «πολιτική κοινότητα» διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στον νεολειτουργισμό, προξενεί όμως εντύπωση, ότι είναι ρόλος εξαρτημένης μεταβλητής. Επομένως, ο νεολειτουργισμός είναι καταλληλότερος να εξηγήσει την πιθανή δημιουργία της πολιτικής κοινότητας, αλλά εντυπωσιακά ανέτοιμος να χρησιμοποιήσει την πολιτική κοινότητα, όταν επιτευχθεί, ως ανεξάρτητη μεταβλητή.⁵⁶ Η περίπτωση της ΑΣ είναι κάπως διαφορετική. Ο Andrew Linklater⁵⁷ είναι ο θεωρητικός της ΑΣ που έχει

⁵¹ Ernst B. Haas, *When Knowledge is Power. Three Models of Change in International Organizations* (Berkeley: University of California Press, 1990).

⁵² Haas, "Does constructivism subsume Neofunctionalism?"

⁵³ Η προοπτική αυτή κάνει τη σύγκριση με την επονομαζόμενη Σχολή του Stanford, του John Meyer, πολύ συναφή. Αυτό, από τη μια, συμβαίνει διότι οι δύο Σχολές —η Αγγλική Σχολή κι η Σχολή του Στάνφορντ— έχουν εντυπωσιακά παρεμφερή αντίληψη για τον ρόλο των «περιβαλλοντικών δομών». Από την άλλη συμβαίνει διότι η Σχολή του Στάνφορντ υπήρξε βασική πηγή έμπνευσης για το έργο του Peter Katzenstein *National Security Culture*, μία από τις επιτυχέστερες απόπειρες ώστε ο αφηρημένος κοστροκτιβισμός να καταστεί αναλυτικά λειτουργικός και, επομένως, δυναμική πηγή έμπνευσης για εκείνα τα μέλη της ΑΣ που επιθυμούν να ασχοληθούν με την αναλυτική βελτιστοποίηση της Σχολής. Βλ. Peter J. Katzenstein, *Cultural Norms and National Security* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1996).

⁵⁴ Βλ. Wendt & Robert Duvall, "Institutions and International Order", εις Ernst-Otto Czempiel & James N. Rosenau (eds.), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s* (Lexington: Lexington Books, 1989).

⁵⁵ Buzan, "The English School".

⁵⁶ Πρόκειται ακριβώς γι' αυτό το όριο της κλασικής θεωρίας ολοκλήρωσης το οποίο ο Markus Jachtenfuchs ("The Governance Approach to European Integration", *Journal of Common Market Studies*, 39, 2 (2001), σ.σ. 245-64), έχει υπ' όψιν του στην έκκλησή του για μια ριζοσπαστική στροφή στις σπουδές για την Ευρωπαϊκή Ένωση — δηλαδή να μετατραπεί μια παραδοσιακή εξαρτημένη μεταβλητή όπως η ευρωπαϊκή πολιτική συγκρότηση σε ανεξάρτητη και να διερευνηθεί η επίδραση αυτής της νεωτερικής ανεξάρτητης μεταβλητής σε εγχώριους θεσμούς και τύπους διακυβέρνησης.

⁵⁷ Linklater, "The Problem of Community" και Andrew Linklater, *The Transformation of Political Community* (Columbia: University of South Carolina Press, 1998).

καλλιεργήσει με τη μεγαλύτερη συνέπεια το ενδιαφέρον για την πολιτική κοινότητα, υπονοώντας ότι μία διεξοδική συζήτηση σχετικά με τις πολιτικές κοινότητες που διαδέχονται το έθνος-κράτος μπορεί να αποβεί επωφελής και για τις δύο Σχολές.

Οι σχολές συγκλίνουν στην άποψη ότι οι ιδέες και οι αξίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των συμφερόντων των δρώντων υποκειμένων. Μάλιστα, ο Haas ισχυρίζεται —όπως και ο Βέμπερ— ότι οι ιδέες *είναι* συμφέροντα. Όμως, στον νεολειτουργισμό αυτή η αντίληψη συνδυάζεται με εξαιρετικά τονισμένες αποχρώσεις ωφελιμιστικών-ατομικιστικών μορφών συμπεριφοράς και μια οντολογία του ορθού λόγου. Στο σημείο αυτό, η Αγγλική Σχολή είναι ίσως περισσότερο «δομική», διαθέτοντας μια πιο επεξεργασμένη αγνωστικιστική αντίληψη ως προς την πρόοδο και τον ωφελιμισμό.

Τέλος, πώς αυτές οι δύο Σχολές γνωρίζουν αυτά τα θέματα; Με άλλα λόγια ποια είναι η επιστημολογική τους προσέγγιση; Ο Haas προτιμά τη χρήση ιδεοτύπων και την απαγωγική συλλογιστική όπως είναι γνωστή στον αμερικανικό πραγματισμό. Όμως, ο νεολειτουργισμός χρησιμοποιεί επίσης κοινωνικά γεγονότα και «απορρίπτει τον θετικισμό ως την μόνη οδό προς τη γνώση και είναι διατεθειμένος να συμβιβαστεί με λιγότερο προσδιοριστικά στοιχεία και απολυταρχική καθοδήγηση της πραγματιστικής φιλοσοφίας της επιστήμης».⁵⁸ Στην περίπτωση της ΑΣ, η κατάσταση είναι περισσότερο ασαφής. Η μία οδός είναι αυτή των «μονιστών»⁵⁹, η οποία ομογενοποιεί το χάος των επιστημολογιών της Αγγλικής Σχολής σε μία μόνο ομογενή επιστημολογία και διερευνά τις δυνατότητες και τα όρια αυτής της προτιμησιακής οδού. Αντιθέτως, ο Little υποστηρίζει τη στρατηγική των πολλαπλών οδών, αλλά διατρέχει τον κίνδυνο να πέσει στην παγίδα που κάποτε ο Bull περιέγραψε ως εκλεκτικισμό με προσωπείο ανοχής.

3. Δύο Εκδοχές σχετικά με τα πιθανά αποτελέσματα του Ραντεβού στα Τυφλά

Για να αποφύγουμε το ενδεχόμενο οι προσδοκίες να μετατραπούν σε απογοήτευση, φαίνεται απαραίτητη μια εγγύτερη ματιά στις προσδοκίες από την πλευρά της εξήγησης. Με άλλα λόγια, ποιες είναι οι προσδοκίες από την προοπτική του Buzan για την Αγγλική Σχολή; Εν συντομία, είναι η πιθανότητα να εισαχθεί μια ισχυρή προσέγγιση της ΑΣ σε ένα πεδίο έρευνας με ανεπαρκή θεωρητική επεξεργασία. Όπως αναφέρει ο Buzan:

Η μεγαλύτερη ίσως ευκαιρία που προσφέρεται εδώ είναι η διασύνδεση της ΑΣ με τις συζητήσεις σχετικά με την ΕΕ. Συχνά παρατηρείται ότι η μελέτη της ΕΕ είναι σχεδόν ολοκληρωτικά εμπειρική, και ότι αυτή η ιδιότητα της έλλειψης θεωρίας είναι ανεπιθύμητη. Φαινομενικά, η θεωρία της ΑΣ είναι αξιοθαύμαστα κατάλληλη για αυτό το έργο, διότι τι άλλο είναι η ΕΕ παρά η πλέον ανεπτυγμένη, πυκνή, αλληλέγγυος/προοδευτική διεθνής κοινωνία που έχει εμφανιστεί; Υπάρχει άραγε καλύτερη περίπτωση για να διερευνηθεί η

⁵⁸ Haas, "Does Constructivism Subsume Neofunctionalism?".

⁵⁹ Little, "The English School's contribution to the Study of International Relations".

δύσκολη σχέση μεταξύ διεθνούς και παγκόσμιας κοινωνίας από ό,τι στο πλαίσιο των συζητήσεων σχετικά με τη διεύρυνση και εμβάθυνση της ΕΕ; Πού αλλού μπορούμε να μελετήσουμε τα εξωτερικά όρια της διεθνούς κοινωνίας, την παραμεθόρια ζώνη μέσω της οποίας μια πολύ πυκνή διεθνής κοινωνία αποκτά σε τόσο μεγάλο βαθμό συλλογική «ιδιότητα δράσης» στο ευρύτερο διεθνές σύστημα, σε σημείο ώστε να μην μπορεί να θεωρηθεί ως αναρχική υποκείμενη δομή; Πού αλλού, είναι αλήθεια, μπορούμε να μελετήσουμε το μέλλον εν αναμονή του κόστους και του οφέλους περισσότερο προηγμένων μορφών της διεθνούς κοινωνίας; Εάν στα διεθνή συστήματα γενικώς ισχύει η παραδοχή ότι ο οικονομικός τομέας είναι πάντοτε περισσότερο παγκοσμιοποιημένος από τον πολιτικό —που με τη σειρά του είναι πάντα περισσότερο παγκοσμιοποιημένος από τον κοινωνικό (ή τομέα ιδιαίτερων χαρακτηριστικών)— τότε η ΕΕ αποτελεί τον ιδανικό χώρο για να παρατηρήσουμε τα προβλήματα και τις ευκαιρίες που δημιουργεί η διάσταση σε αυτές τις τρεις περιοχές της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ένας γάμος μεταξύ της ΑΣ και της μελέτης της ΕΕ θα μπορούσε να αποδώσει καρπούς προς διάφορες κατευθύνσεις (Buzan 2001).

Κατά μία έννοια, πρόκειται για μια ενθουσιώδη πρόσκληση η οποία δίνει ουσιαστικά το έναυσμα για καινοτόμο σκέψη, καλώντας ταυτόχρονα σε συμφωνία και συναγωνισμό.⁶⁰ Ποια είναι όμως η ομάδα-στόχος; Οι (πιθανοί) σύμμαχοι της ΑΣ; Οι Ευρωπαίοι;⁶¹ Ένα είναι σίγουρο: η πρόσκληση αυτή θα ερμηνευθεί με διαφορετικό τρόπο από τους διάφορους αποδέκτες της κοινότητας των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών.

Εκδοχή Πρώτη: Μήπως θα έπρεπε να ακυρωθεί το Ραντεβού στα Τυφλά;

Η πρώτη εκδοχή είναι ότι η πρόσκληση και το ραντεβού στα τυφλά θα αποβούν μια ουσιαστικά άστοχη ιδέα. Έτσι, από την προοπτική των ευρωπαϊκών σπουδών, μπορώ εύκολα να φανταστώ μια σχετικά ψυχρή και επιφυλακτική ανταπόκριση στην πρόσκληση. Εξάλλου, οι ευρωπαϊκές σπουδές αποτελούν ένα πεδίο έρευνας που περιλαμβάνει πολυάριθμους διανοητές —για παράδειγμα, ο αριθμός μελών του Συνδέσμου Ευρωπαϊκών Σπουδών στις ΗΠΑ (EUSA) ξεπερνά αυτόν του Βρετανικού Συνδέσμου Διεθνών Σπουδών (BISA)!— και το πεδίο αυτό καλύπτεται εδώ και δεκαετίες. Μπορεί η προσέγγισή τους να είναι «σχεδόν ολοκληρωτικά εμπειρική» αλλά πιστεύω ότι ο Buzan μεγαλοποιεί ελαφρά το σημείο αυτό (μάλιστα, πολλοί θεωρητικοί μεταξύ των Ευρωπαίων θα ήταν ακόμα αυστηρότεροι). Πρώτο πρόβλημα: Θα θεωρούσαν άραγε ελκυστική οι «άνευ θεωρίας» και φιλελεύθερου προσανατολισμού αναλυτές μεταξύ των Ευρωπαίων μια λίγο-πολύ λησμονημένη, κρατοκεντρική, οιονεί ρεαλιστική, γενική θεωρία όπως η ΑΣ, η οποία χαιρεί εκτίμησης για τον «μεθοδολογικό πλουραλισμό της» από τον Little⁶², καθώς επίσης και για τον «φιλοσοφικό σκεπτικισμό της» από τον

⁶⁰ Μερικά από τα ζητήματα που συνδέονται με θεμελιώδεις έννοιες όπως το διεθνές σύστημα, η διεθνής κοινωνία και η παγκόσμια κοινωνία έχουν εξεταστεί από τους Thomas Diez & Whitman R., "Analysing European Integration: Reflecting on the English School", *Journal of Common Market Studies*, 40, 1 (2002), σ.σ. 43-67.

⁶¹ Μέχρι στιγμής είναι σχεδόν αποκλειστικά οι Ευρωπαίοι που έχουν συζητήσει τα υπέρ και τα κατά της προσφυγής στην ΑΣ για την έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Από την πρόσκληση του Buzan, οι εκπρόσωποι της ΑΣ έχουν παραμείνει σιωπηλοί σχετικά με τις δυνατότητες της Σχολής έναντι των σπουδών για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁶² Little, "The English School's contribution to the Study of International Relations".

Waeaver⁶³; Όχι βέβαια! Επιπλέον, είναι όντως ενημερωμένος ο Buzan σχετικά με τις ευρωπαϊκές υποθέσεις όταν ρωτά: *τι άλλο είναι η ΕΕ παρά η πλέον ανεπτυγμένη, πυκνή, αλληλέγγυος/προοδευτική διεθνής κοινωνία που έχει εμφανιστεί ποτέ*; Ή μήπως το ερώτημα αποδεικνύει ότι η Αγγλική Σχολή έχασε το τρένο κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90 όπως ακριβώς η Βρετανία έχασε το τρένο της ηπειρωτικής «ολοκλήρωσης» κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60; Δηλαδή, ενώ μερικοί Ευρωπαίοι υποθέτουν ότι η ολοκλήρωση έχει κάνει τέτοια πρόοδο ώστε η προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων θα πρέπει να αντικατασταθεί από τη συγκριτική πολιτική,⁶⁴ άλλοι Ευρωπαίοι επιχειρηματολογούν κατά τον ίδιο τρόπο, αλλά καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα — για παράδειγμα μορφοποιώντας τον προβληματισμό με όρους ευρωπαϊκής πολιτικής συγκρότησης, ευρωπαϊκής διακυβέρνησης ή διαδικασίες εξευρωπαϊσμού. Ακόμα και οι οπαδοί του διακυβερνητισμού μεταξύ των Ευρωπαίων θεώρησαν αναγκαίο να προσθέσουν φιλελεύθερα στοιχεία στον κλασικό διακυβερνητισμό.⁶⁵ Δεύτερο σημείο, και πολύ σχετικό με το πρώτο, όπως γνωρίζουν οι Ευρωπαίοι αλλά και όπως αποδεικνύει μια περιστασιακή ανάγνωση περιοδικών όπως τα *Journal of Common Market Studies*, *Journal of European Public Policy*, *European Union Politics* και *IO*, όντως υπάρχουν θεωρίες για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και μάλιστα κυκλοφορούν εδώ και πολύ καιρό. Δεν πρόκειται για «ζώνη ελεύθερη θεωριών».⁶⁶ Οι θεωρητικοί μεταξύ των Ευρωπαίων δύσκολα θα πειστούν να «ενδώσουν» σε μια προσέγγιση τύπου ΑΣ στις ευρωπαϊκές σπουδές. Εν συντομία, φαντάζομαι ότι θα προκύψουν ερωτήσεις όπως «ίσως η Αγγλική Σχολή να χρειάζεται τις ευρωπαϊκές σπουδές για την αναζωογόνησή της, χρειαζόμαστε όμως εμείς την Αγγλική Σχολή;»⁶⁷ ή την κλασική πια επωδό «τι παραπάνω μπορεί να κάνει η Αγγλική Σχολή από εμάς;»⁶⁸ Με άλλα λόγια, ποια είναι η προστιθέμενη αξία της επιλογής μιας προσέγγισης τύπου ΑΣ; Τρίτον, σε όσους είναι ξένοι με το αντικείμενο, η ΑΣ μάλλον φαίνεται να δημιουργεί σύγχυση — σχετικά με την ταυτότητά της για παράδειγμα. Πρόκειται άραγε για έναν όμιλο στοχαστών με «οικογενειακές» ομοιότητες,⁶⁹ για Σχολή,⁷⁰ για παράδοση⁷¹ ή για θεωρία;⁷² Η οντολογία της περιλαμβάνει τη διεθνή κοινωνία, το διεθνές σύστημα και την παγκόσμια κοινωνία, ή μήπως κάποια από όλες κατέχει προνομιακή θέση; Πόσο ακριβώς κοινωνικές είναι οι κοινωνικές οντολογίες της ΑΣ; Με επιστημολογικούς όρους, εμπεριέχει η ΑΣ στοιχεία κονστρουκτιβισμού,

⁶³ Waeaver, ["Does the English School's Via Media equal the Contemporary Constructivist Middle Ground? — or: on the difference between philosophical scepticism and sociological theory"](#).

⁶⁴ Simon Hix, "Approaches to the Study of the European Community: the Challenge to Comparative Politics", *West European Politics*, 17, 1 (1994). James A. Caporaso, "Regional Integration Theory: Understanding Our Past and Anticipating Our Future", *Journal of European Public Policy* (1998).

⁶⁵ Moravcsik, "The Choice for Europe".

⁶⁶ Πρβλ. Ben Rosamond, *Theories of European Integration* (Basingstoke: Palgrave, 2000) και Antje Wiener and Thomas Diez (eds.), *European Integration Theory* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

⁶⁷ Εάν η ΑΣ καταφέρει να καταλήξει σε εξελιγμένες, ισχυρές και πειστικές εξηγήσεις των ζητημάτων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τότε πρόκειται για σχετικό κέρδος σε σχέση με τους ανταγωνιστές της στην κύρια «γενική θεωρία» — όπου όλοι είναι είτε σιωπηλοί είτε ελάχιστα πειστικοί στις εξηγήσεις τους.

⁶⁸ Οι θιασώτες της ΑΣ μπορεί να βρουν τα παρακάτω έργα χρήσιμα ως γρήγορη ενημέρωση σε τρέχουσες θεωρητικές συζητήσεις για τις Ευρωπαϊκές Σπουδές: Christiansen, Jørgensen and Wiener eds. (2001), Mark D. Aspinwall & Gerald Schneider, "Same menu, separate tables: the institutional turn in political science and the study of European integration", *European Journal of Political Research*, 38 (2000), σ.σ. 1-36, Joseph Jupille, James A. Caporaso, and Jeffrey T. Checkel, "Integrating Institutions. Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union", *Comparative Political Studies*, 36, 1-2, σ.σ. 7-40 (2003).

⁶⁹ Suganami, "Alexander Wendt and the English School".

⁷⁰ Roy E. Jones, "The English School of International Relations: A Case for Closure", *Review of International Studies*, 7 (1981), σ.σ. 1-13. Timothy Dunne & Nicholas J. Wheeler (eds.), *Human Rights in Global Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

⁷¹ Robert H. Jackson, *The Global Covenant. Human Conduct in a World of States* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

⁷² Buzan, "The English School".

κριτικής θεωρίας, θετικισμού, και ερμηνευτικής; Εάν η ΑΣ είναι τόσο κοντά στον κονστρουκτιβισμό όσο ισχυρίζονται ο Dunne αλλά και άλλοι, ποια παραλλαγή του (νέο-) κονστρουκτιβισμού προσεγγίζει η ΑΣ; Του Wendt, του Kratochwil ή του Onuf⁷³ και ποιες μέθοδοι είναι εφαρμοστέες; Η ανάλυση λογοπλαισίου, ή η γενεαλογία; Εάν η ΑΣ είναι τόσο θετικιστική όσο υποστηρίζεται από τον Little, μήπως θα πρέπει να περιμένουμε οσονούπω μια νομολογική εκδοχή να προκύπτει από αυτή; Εν περιλήψει, το σενάριο αυτό δεν υπόσχεται πολλά για το εν λόγω εγχείρημα ή τον υποθετικό γάμο μεταξύ της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής και των σπουδών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εκδοχή Δεύτερη: Ίσως, τελικά, να υπάρχει κάποια προοπτική, υπό τον όρο ότι...

Θα ήταν ίσως κάπως άδικο να περιμένουμε ότι κάθε σχολή Διεθνών Σχέσεων μπορεί να δραστηριοποιείται σε όλα τα πεδία έρευνας. Οι περισσότερες, αν όχι όλες, σχολές ή παραδόσεις διαθέτουν τόσο ισχυρά όσο και τρωτά σημεία. Αν και η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων κάθε ξεχωριστής σχολής ή παράδοσης είναι προφανώς θεμιτή και απαραίτητη, η εξέταση του λόγου για τον οποίο έχει υιοθετήσει αυτές τις προτεραιότητες που συνθέτουν την ταυτότητά της παραμένει ένα αξιόλογο αντικείμενο για έρευνα. Εξίσου δε αξιόλογη είναι η διερεύνηση του λόγου για τον οποίο συγκεκριμένες ευκαιρίες δεν έχουν τύχει εκμετάλλευσης. Εν πάση περιπτώσει, όταν πρόκειται για έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, είναι γενικά αποδεκτό ότι η Αγγλική Σχολή χαρακτηρίζεται από ένα ευρύ και εξόφθαλμο κενό στο, κατά τα άλλα αξιοθαύμαστο, χαρτοφυλάκιό της.

Η ταυτότητα της Αγγλικής Σχολής αποτελεί σημαντική πηγή δύναμης και, ταυτόχρονα, αδυναμίας επειδή τι άλλο είναι η Αγγλική Σχολή αν όχι, πρωτίστως, μια παράδοση συγκρίσιμη με άλλες, όπως ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός και η Διεθνής Πολιτική Οικονομία; Όπως κάθε άλλη παράδοση, έτσι και η ΑΣ ασχολείται με γενικές θεωρίες, δηλαδή παρέχει το κλειδί της εισόδου μιας πολυκατοικίας, αλλά όχι απαραίτητα και κάθε διαμερίσματός της.⁷⁴ Έτσι, από τον Manning και μετά η Αγγλική Σχολή έχει δημιουργήσει μια θεωρία για τη διεθνή κοινωνία και την παγκόσμια τάξη — στην περίπτωση μάλιστα της διεθνούς κοινωνίας ίσως καλύτερη από οποιαδήποτε άλλη ανταγωνιστική παράδοση. Η συστημική εστίαση είναι πολύ σαφής. Έτσι, όταν ο Bull⁷⁵ αναλύει τις παρεμβάσεις, εστιάζει σε παρεμβάσεις στην παγκόσμια πολιτική, και όταν ο Bull ή ο Wight αναλύουν θεμελιώδεις θεσμούς, εστιάζουν σε θεμελιώδεις θεσμούς της διεθνούς κοινωνίας, και υποβιβάζουν τους διεθνείς οργανισμούς στο επίπεδο ψευδο-θεσμών.⁷⁶ Οι διεργασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ανήκουν αποκλειστικά και μόνο σε ένα από αυτά τα διαμερίσματα της πολυκατοικίας — δηλαδή οι διεργασίες αυτές πραγματοποιούνται σε υπο-συστημικό επίπεδο— και το κυρίως κλειδί που παρέχει η ΑΣ δεν ταιριάζει με την

⁷³ Πρβλ. Zehfuss, 2002.

⁷⁴ Ο Lepgold (1998) διακρίνει μεταξύ «τεσσάρων μεζόνων ομάδων βιβλιογραφίας και επαγγελματικών δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό: γενική θεωρία, προβληματισμοί για συγκεκριμένα ζητήματα, εξηγήσεις συγκεκριμένων περιπτώσεων και χάραξη πολιτικής». Αν και εκπρόσωποι της ΑΣ έχουν δραστηριοποιηθεί και στις τέσσερις ομάδες, η ΑΣ είναι ίσως περισσότερο γνωστή ως γενική θεωρία. Αντιθέτως, το μεγαλύτερο μέρος των Ευρωπαϊκών Σπουδών ανήκει σε μία από τις άλλες τρεις ομάδες.

⁷⁵ Bull & Watson, "The Expansion of International Society".

⁷⁶ Bull, "The Anarchical Society", σ. xiv.

έρευνα σε αυτά τα υπο-συστημικά ευρωπαϊκά φαινόμενα.⁷⁷ Αυτό δεν σημαίνει ότι όλες οι εννοιολογικές της κατασκευές δεν είναι εφαρμόσιμες στην έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αλλά ότι, απλώς, κάποιας μορφής «μετάφραση» είναι αναγκαία για να δημιουργηθούν γόνιμες διεπαφές μεταξύ της γενικής θεωρίας από τη μια και των πιο εξειδικευμένων και εφαρμοσμένων θεωριών από την άλλη· μεταξύ γενικών εννοιολογικών κατασκευών και λιγότερο αφηρημένων εννοιών· και, τέλος, μεταξύ «μεγαλεπήβολων» οντολογικών αφηγήσεων και συγκεκριμένων ερευνητικών ζητημάτων. Πράγματι, οι γενικές θεωρίες μπορεί να λειτουργήσουν ως ο συνεκτικός ιστός που συγκρατεί τις υπερ-εξειδικευμένες εξηγήσεις μεταξύ τους σε ένα αναλυτικό πλαίσιο κατανόησης. Αλλά και πάλι, είναι η ΑΣ μεταξύ των καταλληλότερων γενικών θεωριών για αυτόν τον σκοπό; Ή μήπως έχει χάσει το τρένο, όπως προανέφερα;

Αντλώντας εννοιολογικά στοιχεία από την ΑΣ για την διαμόρφωση συγκεκριμένων θεωριών, που εφαρμόζονται στην έρευνα διαφόρων εκφάνσεων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μπορεί να αποδειχθεί ως χρήσιμη αλλά και εφικτή ερευνητική στρατηγική. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι άραγε η ΑΣ ικανή να δημιουργήσει πρωτοβάθμιες θεωρίες και ελέγξιμες υποθέσεις; Μερικά παραδείγματα θα διευκρινίσουν πώς μπορεί να λειτουργήσει κάτι τέτοιο. Κατά την άποψή μου, οι πέντε θεμελιώδεις θεσμοί τους οποίους προσδιόρισε ο Bull⁷⁸ πιθανόν να αποδειχθούν ένα αποδοτικό πεδίο για την άντληση στοιχείων από την ΑΣ, κυρίως επειδή αυτοί οι θεσμοί επιτρέπουν τη διασύνδεση του συστημικού με το υπο-συστημικό επίπεδο ανάλυσης με σαφείς όρους που αναλύουν τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι της διεθνούς τάξης.

Ας εξετάσουμε πρώτα-πρώτα την ισορροπία ισχύος. Αν και οι Ευρωπαίοι έχουν γράψει αμέτρητες μελέτες για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η βιβλιογραφία σχετικά με τον ρόλο της ισορροπίας ισχύος είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Αλλά και όταν ασχολούνται με την ισχύ, πρόκειται συχνά για την εξής προσέγγιση: «Στην πραγματικότητα», η διάσκεψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Νίκαια της Γαλλίας «αφορά τη μελλοντική ισορροπία της ισχύος στην Ευρώπη», ή «από την ισορροπία ισχύος στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Έχω την εντύπωση ότι η Αγγλική Σχολή έχει κάτι να προσφέρει. Σύμφωνα με τον Bull, μία ισορροπία ισχύος υπερβαίνει μία απλή μηχανική αντίληψη ή μία κατάσταση των πραγμάτων. Αποτελεί μία κοινωνική σχέση. Τρεις διακρίσεις και πέντε διαστάσεις εξηγούν το πώς. Οι ισορροπίες ισχύος μπορεί να είναι απλές (διπολισμός) ή σύνθετες (πολυπολισμός), γενικές (παγκόσμιες) ή τοπικές (περιφερειακές) και αντικειμενικές (κατάσταση πραγμάτων) ή υποκειμενικές (σύζευξη ταυτότητας και καθήκοντος). Κατ' αρχήν μία ισορροπία ισχύος μπορεί να θεωρηθεί ως κατάσταση πραγμάτων αλλά κάποιος έχει την *ευθύνη*, ή ακόμα και το *καθήκον*, να δημιουργήσει και να διαχειριστεί αυτή την ισορροπία ισχύος. Αυτός ο ξεχωριστός κάποιος είναι η ομάδα των *μεγάλων δυνάμεων* το καθήκον των οποίων είναι να καλλιεργήσουν μία από τις θεμελιώδεις *αξίες* στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή τη διεθνή *τάξη* (οι κύριες ιδέες σε πλάγια γραφή). Οι μεγάλες δυνάμεις δεν αναλαμβάνουν πάντα τις ευθύνες τους.

⁷⁷ Από καιρό σε καιρό, οι ιδρυτές της ΑΣ όντως παραμέριζαν το γενικό επίπεδο για να αναλύσουν φαινόμενα σε λιγότερο γενικά επίπεδα. Κατά την άποψή μου, όμως, τα ευρήματά τους δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από τα ευρήματα άλλων προοπτικών, με την έννοια ότι η προστιθέμενη αξία που προκύπτει από την υιοθέτηση της οπτικής γωνίας της ΑΣ παραμένει περιορισμένη.

⁷⁸ Bull, "The Anarchical Society", σ.σ 101-229.

Σε μία τέτοια περίπτωση ο Bull⁷⁹ συνέταξε μία από τις σπάνιες συνεισφορές του στις σπουδές της ΕΕ, κάνοντας έκκληση για μια Ευρώπη στρατιωτικής ισχύος που θα αναλάμβανε την ευθύνη να αναδημιουργήσει την παγκόσμια ισορροπία ισχύος, συνεισφέροντας με αυτόν τον τρόπο στην παγκόσμια τάξη. Ένα θεωρητικό σκηνικό σαν και αυτό που παρουσιάζει ο Bull εγείρει πολυάριθμες ερωτήσεις. Ποια είναι η σχέση μεταξύ της «τοπικής» και της παγκόσμιας ισορροπίας ισχύος; Θεωρεί η ΕΕ τον εαυτό της ως μια δύναμη που έχει την ευθύνη να διατηρεί την παγκόσμια τάξη; Είναι άραγε το τρέχον καθήκον της να δημιουργήσει ή να διατηρήσει την ισορροπία ισχύος; Τι μέσα απαιτούνται για να το επιτύχει; Επιπλέον, ένα τέτοιο ερευνητικό θεματολόγιο προωθεί μία προσέγγιση μεταξύ κοινοτήτων διανοητών που ως τώρα απέχουν πολύ η μια από την άλλη (σπουδές ΕΕ, παγκόσμια διακυβέρνηση και σπουδές άμυνας/ασφάλειας. Η Αγγλική Σχολή έχει την απαιτούμενη δυνατότητα να παράσχει διανοητική καθοδήγηση ώστε να διασφαλίσει την επιτυχή έκβαση μιας τέτοιας προσέγγισης.

Η αντίληψη του Bull για το διεθνές δίκαιο, την αποτελεσματικότητα και τα όριά του καθώς επίσης και τη συνεισφορά του στη διεθνή τάξη, τον καθιστά ιδανικό συνομιλητή για τους πολλούς διανοητές που αναπτύσσουν μία νομική-θεσμική ανάλυση της ΕΕ. Και όμως, η συνομιλία μπορεί να παρεκτραπεί και να εξελιχθεί σε φωνασκία (ίσως οι διανοητές που εκπροσωπούν θέσεις αλληλέγγυες προς την Αγγλική Σχολή θα μπορούσαν να αναλάβουν τον ρόλο του διαμεσολαβητή). Ο κύριος λόγος είναι ότι τα όρια μεταξύ δικαίου και πολιτικής είναι, και μάλλον θα παραμείνουν, αμφισβητούμενα. Επιπλέον, είναι ανάγκη η Αγγλική Σχολή να ανανεώσει εκ βάθρων τις γνώσεις της για το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο. Αυτό που διαταράσσει τόσο έντονα την εικόνα του διεθνούς δικαίου, όπως έχει καλλιεργηθεί από την Αγγλική Σχολή, είναι η ύπαρξη του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, καθώς και η σχέση μεταξύ του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, του διεθνούς δικαίου και του εθνικού δικαίου. Με άλλα λόγια, σε τι συνίσταται το ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο εάν το διεθνές δίκαιο, σύμφωνα με τον Bull, συνεισφέρει στην ευταξία της διεθνούς κοινωνίας; Ποια είναι η γνώμη της Αγγλικής Σχολής για το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο; Συνιστά άραγε το κοινοτικό κεκτημένο έναν νεωτερικό θεμελιώδη (περιφερειακό) θεσμό; Ποια είναι η γνώμη της Αγγλικής Σχολής για τη διαδικασία που μεταμορφώνει τις συνθήκες ίδρυσης σε σύνταγμα της ΕΕ; Αποτελεί η ΕΕ μία περίπτωση όπου οι νομοθετικές διαδικασίες έχουν με επιτυχία διαμορφώσει μια κατά τα άλλα άναρχη υποκείμενη δομή; Ή αποτελεί άραγε η ΕΕ μια (περιφερειακή) διεθνή κοινωνία απογυμνωμένη από τις αναρχικές της καταβολές;

Σύμφωνα με την κοινή αντίληψη, ο θεσμός της διπλωματίας αφορά αναγνωρισμένα δικαιώματα, διπλωματικές πρακτικές, τη Συνθήκη της Βιέννης κ.ο.κ. Η Αγγλική Σχολή έχει αναπτύξει μία γονιμότερη αντίληψη.⁸⁰ Αλλά τι γνώμη έχει η ΑΣ για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΚΕΠΠΑ), με δεδομένο το σύνολο των υποχρεώσεων, δεσμεύσεων, καθώς και την πυκνότητα της διπλωματικής διάδρασης; Συνιστά η ΚΕΠΠΑ σύγχρονη ευρωπαϊκή διπλωματία, ή μήπως η ευρωπαϊκή διπλωματία έχει

⁷⁹ Hedley Bull, "Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms", *Journal of Common Market Studies*, 21, 1-2 (1982), σ.σ. 149-64.

⁸⁰ Bull, "The Anarchical Society", σ.σ. 162-183· βλ. επίσης Adam Watson, *Diplomacy: the dialogue between states* (London: Methuen, 1982).

«κοινοβουλευτικοποιηθεί»,⁸¹ με την έννοια ότι μετασχηματίζεται σε ζητήματα που αποσκοπούν σε συνομιλίες/διαπραγμάτευση/επιχειρηματολογία αντί να αποτελεί το τελευταίο καταφύγιο πριν από τον πόλεμο; Στο έργο του *The Expansion of International Society* (1984), ο Hedley Bull τονίζει το πώς η επέκταση και ανάπτυξη της διεθνούς ευρωπαϊκής κοινωνίας ήταν συν-καταστατική διαδικασία, εννοώντας ότι η Ευρώπη δεν ανέπτυξε πρώτα την ευρωπαϊκή κοινωνία για να αποδυθεί σε ένα πελώριο σχέδιο συστημικής εξαγωγής. Κατά μία έννοια, οι μελέτες για την ΚΕΠΠΑ περιγράφουν τι συνέβη στην ευρωπαϊκή διεθνή κοινότητα (και στους κανόνες, τα πρότυπα και τις αρχές της) μετά την απόσχιση από την ευρωπαϊκή περιφέρεια και από το κρατικό σύστημα που ιστορικά αναδύθηκε εκεί. Δεδομένου ότι ο Bull αναγνωρίζει τις συν-καταστατικές διαδικασίες, υποθέτω ότι η ολοένα διευρυνόμενη κοινωνία έχει σημασία για την αυθεντική (ευρωπαϊκή) διεθνή κοινωνία, επίσης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, κατά τη διάρκεια της αποαποικιοποίησης αλλά και κατά τη διάρκεια της παρακμής των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων. Με άλλα λόγια, αν και βρίσκω τα θέματα που αναλύονται στο βιβλίο *The Expansion of International Society* ενδιαφέροντα, θεωρώ ότι είναι, αν μη τι άλλο, εξίσου ενδιαφέρον να αναλυθεί τι έχει συμβεί στη διεθνή κοινωνία της Ευρώπης τα τελευταία 40 χρόνια.⁸²

Σύμφωνα με τον Bull,⁸³ ο πόλεμος είναι ένας θεσμός της διεθνούς κοινωνίας και, ως τέτοιος, είναι ενσωματωμένος στους κανόνες, τα πρότυπα και τις αρχές που καθιστούν κοινωνία τη διεθνή κοινωνία. Ο Bull διαθέτει πολύ διακριτική αντίληψη για τον πόλεμο, την ιστορικότητά του και τις λειτουργίες του (αποτελεί μέσο που χρησιμοποιείται για την επιβολή του διεθνούς δικαίου, τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος ή απλώς για να επιφέρει αλλαγές). Εν συντομία, η διορατικότητα του Bull για τον πόλεμο έχει σε μερικές περιπτώσεις διαχρονικές ιδιότητες, ενώ σε άλλες περιορίζεται στο χρονικό πλαίσιο αναφοράς της. Ένα ερευνητικό θεματολόγιο σχετικά με την ΕΕ και τη συμπεριφορά του πολέμου, από τη σκοπιά της ΑΣ, περιλαμβάνει τουλάχιστον δύο ζητήματα. Το πρώτο αφορά την ταυτότητα της ΕΕ η οποία, για πολύ καιρό, εθεωρείτο σαν μια μη στρατιωτική δύναμη. Μια τέτοια δύναμη δεν μπορεί να συνεισφέρει στη «χρηστικότητα» του πολέμου όπως καταγράφεται από τον Bull. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 η ταυτότητα της ΕΕ άλλαξε. Η δραστηριότητα σχετικά με τη διαχείριση κρίσεων είχε υψηλή προτεραιότητα στο πολιτικό-στρατιωτικό θεματολόγιο της ΕΕ. Από την εποχή της αγγλογαλλικής προσέγγισης του 1997 σχετικά με την ευρωπαϊκή άμυνα οι διαδικασίες χάραξης πολιτικής και δημιουργίας θεσμών έχουν επιταχυνθεί σημαντικά. Με τη σταδιακή ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ φαίνεται ότι η ΕΕ ακολουθεί μια διαδικασία εξέλιξης που ξεπερνά τη μη στρατιωτική ισχύ που ο Bull σχολίασε στις αρχές της δεκαετίας του '80. Το δεύτερο θέμα αφορά το πώς κατανοούμε τον πόλεμο. Ουδεμία από τις δραστηριότητες διαχείρισης κρίσεων στην ΕΕ θεωρήθηκε, επισήμως, ως πόλεμος. Αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν έννοιες όπως διπλωματία εξαναγκασμού, αεροπορικές επιχειρήσεις και ειρηνευτικές επιχειρήσεις. Και όμως, η δράση στο Κόσοβο αποκλήθηκε πόλεμος από τον επικεφαλής των νατοϊκών επιχειρήσεων, στρατηγό

⁸¹ Πρβλ. τον όρο εις P. Allott, "The European Community is Not the True European Community", *The Yale Law Journal*, 100 (1991).

⁸² Βλ. Lars Lose, "Communicative Action and the World of Diplomacy", εις Karin Fierke & Knud Erik Jørgensen (eds.), *Constructing International Relations: The Next Generation* (New York: M.E. Sharpe, 2001) για ένα παράδειγμα που βασίζεται στον κονστρουκτιβισμό του Χάμπερμας και τις αντιλήψεις της Αγγλικής Σχολής στη μελέτη της σύγχρονης ευρωπαϊκής διπλωματίας.

⁸³ Bull, "The Anarchical Society", σ.σ. 184-199.

Wesley K. Clark — πρβλ. το βιβλίο του *Waging Modern War* (2001). Με άλλα λόγια, στο σημείο αυτό μπαίνουμε στα θολά νερά της αποτίμησης του ρόλου της ΕΕ σε περιπτώσεις όπως του Κουβέιτ, της Βοσνίας και του Κοσόβου.

Τέλος, ο Bull⁸⁴ ασχολείται με τον θεσμό των μεγάλων δυνάμεων. Η ανάγνωση του σχετικού κεφαλαίου σήμερα καθιστά σαφές πέρα ως πέρα ότι το κεφάλαιο χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη χρονική στιγμή κατά την οποία γράφτηκε. Είναι όμως επίσης σαφές ότι η διορατικότητά του, σε πολλές περιπτώσεις, παραμένει διαχρονική. Ο Bull εφαρμόζει πολύ αυστηρά κριτήρια για την κατηγορία των μεγάλων δυνάμεων. Κατ' αρχάς, σύμφωνα με τον Bull, οι στρατιωτικές δυνατότητες αποτελούν αναγκαία αλλά ανεπαρκή προϋπόθεση για συμμετοχή στη λέσχη των μεγάλων δυνάμεων. Δεύτερον, «οι μεγάλες δυνάμεις είναι δυνάμεις που αναγνωρίζεται από τους ηγέτες τους, τους λαούς τους, αλλά και από άλλους, ότι έχουν ειδικά δικαιώματα και καθήκοντα».⁸⁵ Τρίτον, πρέπει να υπάρχουν περισσότερες από μία μεγάλες δυνάμεις στη διεθνή κοινωνία. Εάν υπάρχει μόνο μία μεγάλη δύναμη, θα πρέπει να σκεφτούμε την έννοια της αυτοκρατορίας. Η κριτική θεώρηση της ΕΕ από τον Bull τη χρονική εκείνη στιγμή διαπνέεται από την αντίληψή του για τις μεγάλες δυνάμεις. Από τη μια πλευρά, σημειώνει την παρακμή των Ηνωμένων Πολιτειών σε σχέση με τον «συνδυασμό των κρατών της Δυτικής Ευρώπης» (μεταξύ άλλων). Από την άλλη όμως, «η Δυτική Ευρώπη, αν και δεν έχει φθάσει σε επίπεδο συγκερασμού σε ένα κράτος, δεν αποτελεί μεγάλη δύναμη σε καμία περίπτωση».⁸⁶ Από τη σκοπιά των αρχών του 21^{ου} αιώνα τα πράγματα φαίνονται διαφορετικά. Πρώτα-πρώτα, υπάρχει μόνο μία απόλυτη δύναμη στο σύστημα, οι Ηνωμένες Πολιτείες, οπότε καταλήγουμε στην έννοια της αυτοκρατορίας.⁸⁷ Ακόμα και αν δεν μπορούν να υπάρξουν μεγάλες δυνάμεις με μόνο μία δύναμη, η Ευρωπαϊκή Ένωση όντως επιτελεί κάποιους από τους ρόλους των μεγάλων δυνάμεων. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ως ένα βαθμό συγκεκριμένες σφαίρες επιρροής, συμφερόντων ή ευθύνης. Με λίγα λόγια (και κάπως παράδοξα), η έννοια των «μεγάλων δυνάμεων» προσφέρεται για ένα πλήρες ερευνητικό θεματολόγιο σχετικά με τη θέση της ΕΕ στην παγκόσμια πολιτική, ακόμα και αν η σύγχρονη διεθνής κοινωνία πρέπει να θεωρείται ως κοινωνία χωρίς μεγάλες δυνάμεις.

Εν συντομία, η κατηγορία των θεμελιωδών διεθνών θεσμών της Αγγλικής Σχολής είναι σε θέση να θέσει επίκαιρα και σχετικά ζητήματα σχετικά με τον ρόλο της ΕΕ στη σύγχρονη παγκόσμια πολιτική. Πέραν τούτου, το συναφές εννοιολογικό πλαίσιο προσφέρει πολύ εξειδικευμένες διακρίσεις, καταστατικές εξηγήσεις και, γενικά, μια αναλυτική πλατφόρμα που υπερέρχουν σε σχέση με τις περισσότερες μελέτες των εξωτερικών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.

---

⁸⁴ Ibid., σ.σ. 200-229.

⁸⁵ Ibid., σ. 202.

⁸⁶ Ibid., σ. 204.

⁸⁷ Pierre Hassner, *The United States: The Empire of Force and the Force of Empire*, Chaillot Papers, 54 (Paris: Institute for Security Studies, Western European Union, 2002).

Συμπέρασμα:

Ελαφρά Ορχήστρα Εκλεκτικής Μουσικής, Ευρωπαϊκή Σχολή, ή τι τέλος πάντων;

Όπως αποδείχθηκε, η ΑΣ μπορεί να αποδώσει έννοιες, και βέβαια πολύ εκλεπτυσμένες έννοιες και εννοιολογικές διακρίσεις. Μάλιστα, η ΑΣ φαίνεται να διακατέχεται από την εμμονή να εντάσσει τις κρατικές πρακτικές σε κατηγορίες και έννοιες – και ένα τέτοιο ερευνητικό θεματολόγιο μπορεί να χρησιμεύσει ως μια πρόσφορη αφετηρία. Μερικές από τις έννοιες φαίνεται ότι έχουν κάποια συνάφεια με την έρευνα στο πλαίσιο των σπουδών της ΕΕ.

Αλλά μια ερευνητική παράδοση που είναι πρωτίστως σε θέση να αποδίδει έννοιες, αποτελεί αδύναμη πηγή έμπνευσης, ειδικά για ένα πεδίο έρευνας όπως οι ευρωπαϊκές σπουδές που ασχολούνται με τη μελέτη των διαδικασιών χάραξης πολιτικής, τις εξηγήσεις συγκεκριμένων περιπτώσεων, και τα προβλήματα που αφορούν συγκεκριμένα ζητήματα. Η ΑΣ μπορεί να πετύχει τον εμπλουτισμό του ρεπερτορίου των οντολογιών αλλά, όπως επεσήμαναν ο Caporaso⁸⁸ αλλά και άλλοι, το οντολογικό στάδιο των σπουδών της ΕΕ έχει τελειώσει όχι επειδή τα πάντα έχουν «τακτοποιηθεί» αλλά επειδή η άσκηση αυτή θα αποβεί από μόνη της άκαρπη (όπως ακριβώς οι ατέρμονες συζητήσεις για την «πραγματική φύση» της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του 20^{ου} αιώνα μετατράπηκαν σε μια διανοητική άσκηση χωρίς περαιτέρω εξέλιξη).

Εάν η ΑΣ πρόκειται να γίνει τόσο συναφής αφετηρία για Ευρωπαϊκές Σπουδές όσο ο Buzan πιστεύει ή ελπίζει, πρέπει να αναπτυχθεί με επιμέλεια μέσω των πολλών σταδίων μεταξύ υποθέσεων και προβλέψεων από τη μια και, από την άλλη, των πολλών προβλημάτων που ανακύπτουν λόγω της κοινωνικής διάρθρωσης της Ευρώπης. Αν και συμφωνώ με τον Little⁸⁹ ότι η ΑΣ *όντως είναι* πολυσυλλεκτική, καταλήγω σε διαφορετικά συμπεράσματα. Δεν βλέπω τον λόγο να διατηρηθεί η ΑΣ ως «ελαφρά ορχήστρα εκλεκτικής μουσικής», ιδίως στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Σπουδών.

Αντιθέτως, οι δυνατότητες της ΑΣ περιλαμβάνουν κατά πρώτο λόγο μια παραδοχή της ταυτότητάς της ως ξεχωριστής μορφής γνώσης κάπου μεταξύ παλαιότερων πανεπιστημιακών παραδόσεων (όπως η Ιστορία, η Κοινωνιολογία κ.λπ.) και της άλλης ξεχωριστής μορφής γνώσης που καλείται κοινωνική ή, υπό στενή έννοια, πολιτική επιστήμη. Αυτό δεν υπαινίσσεται ότι η ΑΣ θα πρέπει να «προφθάσει» τους Επιστήμονες που προσποιούνται ότι αναλύουν τα *κοινωνικά* φαινόμενα. Υπονοεί, όμως, ότι η ΑΣ είναι πολύ λιγότερο «αγγλική» από ό,τι υποδηλώνει το όνομά της και πολύ περισσότερο ευρωπαϊκή από ό,τι φαίνεται. Στο παρόν πλαίσιο, αυτό είναι μόνο υπόθεση η οποία πρέπει να ελεγχθεί μέσω διαρθρωμένης, συστηματικής, και καλώς χρηματοδοτούμενης έρευνας. Όμως, οι ομοιότητες της ΑΣ με τους Raymond Aron, Michel Merle και Luigi Bonanate είναι εντυπωσιακές. Υπονοεί επίσης ότι συμφωνώ με μερικούς τουλάχιστον από τους «μονιστές», αυτούς που

⁸⁸ James A. Caporaso, "The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?", *Journal of Common Market Studies*, 34, 1 (1996), σ.σ. 29-52.

⁸⁹ Little, "The English School's contribution to the Study of International Relations".

επιθυμούν να καλλιεργήσουν συγκεκριμένες πλευρές της ΑΣ, ειδικά εάν θέλουν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις πλευρές ως αφετηρία για να αναπτύξουν περισσότερο εξελιγμένα πλαίσια ανάλυσης, ακόμα και για να αναπτύξουν πρωτοβάθμιες θεωρίες με εφαρμογή στην έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Τέλος, η σημασία της αλληγορίας για το ραντεβού στα τυφλά, ως προς την Αγγλική Σχολή και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, μπορεί να επεκταθεί και πέρα από την αλληγορία καθ' εαυτήν, απεικονίζοντας τις διεθνείς σχέσεις και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γενικότερα. Με άλλα λόγια, οι γενικές θεωρίες υπήρξαν μέχρι τώρα εντυπωσιακά αργές στην ενσωμάτωση διορατικών παρατηρήσεων από την έρευνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (καθώς και τις εξελίξεις στην Ασία, την Αφρική, και την αμερικανική ήπειρο...). Είναι κρίμα, διότι κάτι τέτοιο εμποδίζει την δυνατότητα εμπλουτισμού από διάφορες πηγές. Οι γενικές θεωρίες Διεθνών Σχέσεων αναπτύσσονται με δύο, κατά κύριο λόγο, τρόπους. Είτε οι θεωρητικοί παραμελούν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εμποδίζοντας την ευρωπαϊκή εμπειρία να τροφοδοτήσει τις διεργασίες της ανάπτυξης εννοιών ή το πολύπλοκο ευρωπαϊκό σκηνικό συμπιέζεται σε προκαθορισμένα εννοιολογικά πρότυπα, οδηγώντας σε παραδείγματα εννοιολογικών παρωπίδων ή ορθόδοξης σκέψης. Οι Ευρωπαίστες, από την πλευρά τους, είτε προσεγγίζουν το θέμα κατά την παραδοσιακή μελέτη γεωγραφικών περιοχών, επισημαίνοντας τη μοναδικότητα της περιπτώσεως ως δικαιολογία για την απουσία σύγκρισης των διαδικασιών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με άλλα περιφερειακά πλαίσια ή παγκόσμια φαινόμενα, εμποδίζοντας έτσι την κατανόηση του βαθμού της μοναδικότητας αυτής· είτε θεωρούν την ΕΕ ως «φυσιολογική» πολιτική συγκρότηση στον κόσμο αυτό, οπότε επιλέγουν κάποια από τα επικρατούντα προκατασκευασμένα θεωρητικά στοιχεία της πολιτικής επιστήμης, τα αναδεύουν και τα εφαρμόζουν ανάλογα. Εάν πετύχει η απόπειρα να ξεκινήσει ένα ερευνητικό πρόγραμμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με πηγή έμπνευσης την Αγγλική Σχολή, θα λειτουργήσει ίσως ως αιχμή του δόρατος για μια παρεμφερή επαναπροσέγγιση μεταξύ άλλων γενικών θεωριών για τις Διεθνείς Σχέσεις και της έρευνας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.